ตราเครื่องราชอิศริยยศจุลจอมเกล้าสำหรับตระกูลตำแหน่งที่ ๒ ชื่อทุติยจุลจอมเกล้า ท,จ. ดำรงตระกูลต่อไป ภายหลังได้ทรงเลือกสรรตั้งไว้ ในตำแหน่งยศ รับที่เคาน์ซิลลอออฟสเต็ดเปนประธานนายหนึ่ง ในที่ปฤกษาราชการแผ่นดิน ๑๒ นาย แลปรีวิเคาน์ซิลช่วยดำริห์การทำนุบำรุงแผ่นดิน บัดนี้ ชนมายุเจริญไวยวุฒิ แลมีวิริยปรีชารอบรู้ ในราชกิจใหญ่น้อยสมควรจะเปนผู้ ใหญ่เปนกำลังในราชกิจนั้น ๆ ได้ จึ่งมีพระบรมราช โองการมารพระบัณฑูรสุรสิงหนาทดำรัสสั่ง ให้สถาปนาเลื่อนตำแหน่งยศเปนเจ้าพระยาดำรงอิศริยบันดาศักดิสูงใหญ่ทวียิ่งขึ้นไปอีกชั้นหนึ่ง มีนามสมญาจาฤกในหิรัญบัตรว่า เจ้าพระยาศรีพิพัฒน์รัตนราช โกษาธิบดี วรมนตรีมหามาตยานุนายก รัชดิลกสุริยวงษ์ ดำรงศักดิบรมมหาพิไชยญาติราชกิจปฏิการาภิชยาไศรย ไตรยศรีรัตนธาดา อภัยพิริยบรากรมพาหุ ดำรงศักดินา ๑๐๐๐๐ มีตำแหน่งยศ ที่จางวางกรม พระคลังสินค้า ตามเดิม แลเปนที่ปฤกษา ราชการแผ่นดิน แล ช่วยดำริห์การ ซึ่ง จะเปนคุณ เปนประโยชน์ทำนุบำรุงแผ่นดินทั่วไป

บุตรของท่าน คือ พระอินทราธิบาล สมบุญ พระอภัยบริบาล เบี้ย หลวงสาตราธิกรณฤทธิ์ ถมยา หลวงประสิทธิรักษา สวาดิ พระสุนทรานุกิจปรีชา หลง เปนต้น

เจ้าพระยาพลเทพ รอด

เจ้าพระยาพลเทพ นามเดิม รอด กัลยาณมิตร จะอธิบายที่เจ้าพระยารัตนบดินทร์ต่อไป

เจ้าพระยารัตนบดินทร์ รอด

เจ้าพระยารัตนบดินทร์ นามเดิม รอด กัลยาณมิตร เปนบุตรเจ้าพระยานิกรบดินทร์ ถวายตัวเปนมหาดเล็กในรัชกาลที่ ๓ ได้เปนที่นายเล่ห์อาวุธหุ้มแพร เมื่อปีมะแม พ.ศ. ๒๓๙๐ ถึงรัชกาลที่ ๔ เปนหลวงฤทธินายเวร เมื่อปีชวด พ.ศ. ๒๓๙๕ แล้วเลื่อนเปนเจ้าหมื่นศรีสรรักษ์หัวหมื่นมหาดเล็กในปีชวดนั้น แล้วโปรดให้เปนพระยาราชวรานุกูล ปลัดทูลฉลองกรมมหาดไทยเมื่อปีชวด พ.ศ. ๒๔๐๗ ครั้นถึงรัชกาลที่ ๕ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๖ โปรดให้เปนผู้รักษากรุง ฯ มีสำเนาสัญญาบัตรดังนี้ :—

ให้พระยาราชวรานุกูล รับตำแหน่งยศ มีนามตามเดิมว่า พระยาราชวรานุกูล วิบูลยภักดีพิริยพาห ปลัดทูลฉลองกรมมหาดไทย ให้คงถือศักดินา ๒๐๐๐ แลเปนพระยาผู้รักษากรุงทวาราวดีศรีอยุทธยา มหานครโบราณ ให้ถือศักดินา ๑๐๐๐๐ ตั้งแต่ณวัน ๕ ๑๓ฯ ๑๐ ค่ำ ปีรกาเบญจศกศักราช ๑๒๓๕ เปนวันที่ ๑๗๘๓ ในรัชกาลปัจจุบันนี้

ครั้น พ.ศ. ๒๔๑๗ โปรดให้ว่าที่เสนาบดีกรมนา มีสำเนาสัญญาบัตรดังนี้ :—

ให้พระยาราชวรานุกูล วิบูลยภักดีพิริยพาห รับตำแหน่งยศ ว่าที่เสมอท่านเสนาบดี ซึ่งเปนประธานในกรมเกษตราธิบดี ดำรงศักดินา ๑๐๐๐๐ แลถือตราสำหรับตำแหน่ง ๙ ดวง ตำแหน่งยศบันดาศักดิ์นี้จง

เปนไปตลอดเวลาความประสงค์ของเราผู้เปนใหญ่ยิ่งในสยาม แลความชอบใจของพระยาราชวรานุกูลนั้นเอง สัญญาบัตรลงวัน ๖ฯ๑๒ ๑๑ ค่ำ ปีจอ ฉศก ศักราช ๑๒๓๖

ครั้น พ.ศ. ๒๔๒๒ จึ่งทรงตั้งเปนเจ้าพระยาพลเทพ มีสำเนาประกาศดังนี้ :—

ศุภมัสดุ พระพุทธศาสนกาลเปนอดีตภาคล่วงแล้ว ๒๔๒๒ พรรษา ปัตยุบันกาลจะจะสังวัจฉรมฤคศิรมาศชุษณปักษ์สัตมีดิถีศุกรวาร บริเฉทกาลกำหนด พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ ฯ ล ฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริห์ว่า ตำแหน่งที่เจ้าพระยาพลเทพ สรรพพลเสพเสนาบดีที่จตุสดมภ์ เว้นว่างมาช้านาน มีแต่ผู้ซึ่งได้รับราชการในตำแหน่งเกษตราธิบดีแทนที่สืบไป ควรจะตั้งตำแหน่งเจ้าพระยาพลเทพ สรรพพลเสพเสนาบดีที่จตุสดมภ์ขึ้นไว้ให้เต็มตามตำแหน่ง จึ่งทรงพระราชดำริห์เห็นว่า พระยาราชวรานุกูล วิบุลยภักดีพิริยพาห ที่เกษตราธิบดี เปนบุตรเจ้าพระยานิกรบดินทร์ มหินทรมหากัลยาณมิตร ที่สมุหนายก ซึ่งเปนที่ไว้วางพระราชหฤไทย ในพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้รับราชการเปนผู้ใหญ่ว่าที่สมุหนายกมาช้านาน ครั้นในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็ทรงพระกรุณาโปรดให้เปนที่สมุหนายก แลทรงนับถือยกย่องว่าเปนผู้ใหญ่ซื่อตรงสืบมา พระยาราชวรานุกูลเล่าก็

ได้รับราชการมาแต่ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว แล แผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เปนเจ้าหมื่นศรีสรรักษ์ รับราชการใกล้เคียงแลกำกับการต่าง ๆ แลได้เปนแม่กองขึ้นไปทำพระราชวังจันทรเกษม ณกรุงทวาราวดีศรีอยุทธยา จนการแล้วเสร็จแลเปนผู้รักษาสืบมา ภายหลังทรงพระกรุณาโปรด ให้เปนพระยาราชวรานุกูล วิบูลยภักดีพิริยพาห ปลัดทูลฉลองในกรมมหาดไทย ถือศักดินา ๑๐๐๐ พระราชทานพานทองใหญ่เปนเครื่องยศ ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า ฯ ได้ทรงชมยกย่องไว้ว่าควรจะเปนเสนาบดีสืบไปได้ ครั้นถึงแผ่นดินปัตยุบันนี้ พระยาราชวรานุกูลได้รับราชการเปนข้าหลวงใหญ่ ไปทำหนังสือสัญญาเพิ่มเติมว่าด้วยทเลสาบ ในพระราชอาณาเขตรฝ่ายเขมรที่เมืองไซ่ง่อนได้ราชการสำเร็จมา ภายหลังทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้เปนผู้รักษากรุงทวาราวดีศรีอยุทธยา แลบังคับราชการในเมืองสระบุรี ถือศักดินา ๑๐๐๐๐ ในแขวงกรุงทวาราวดีศรีอยุทธยา แล้วได้เปนเคาน์ซิลลอออฟสเตด แลปรีวิเคาน์ซิล ได้รับพระราชทานเครื่องราชอิศริยยศสำหรับตระกูลชั้นที่ ๒ ชื่อทุติยจุลจอมเกล้าวิเศษ แลเครื่องราชอิศริยยศช้างเผือกสยามชั้นที่ ๓ ชื่อนิภาภรณ์ แลเครื่องราชอิศริยยศมงกุฎสยามชั้นที่ ๔ ชื่อภัทราภรณ์ ครั้นเมื่อปีจออัฐศกจุลศักราช ๑๒๓๖ ตั้งพระราชบัญญัติสำหรับกรมเกษตราธิการขึ้นใหม่ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้พระยาราชวรานุกูล รับตำแหน่งที่เกษตราธิบดี ถือศักดินา ๑๐๐๐๐ พระราชทานหีบทองลงยาอย่างเสนาบดี ดาบฝักทองคำ ซองบุหรี่ทองคำ เปนเครื่องยศ พระยาราชวรานุกูลได้จัดการ

ในกรมเกษตราธิการตามพระราชบัญญัติโดยเรียบร้อยซื่อตรง แต่ในมีแรก ได้พระราชทรัพย์ค่านาเจริญขึ้นกว่าแต่ก่อนถึงสามพันชั่ง แลราชการใดๆ ซึ่งได้รับฉลองพระเดชพระคุณมา แต่ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ดี ในแผ่นดินปัตยุบันนี้ก็ดี เปนการเรียบร้อยซื่อตรง แลมีความอุส่าหจงรักภักดีต่อราชการมาก มีอัธยาไศรยมั่นคงรอบรู้ในราชกิจทั้งปวง มีความสวามิภักดิต่อใต้ฝ่าลอองธุลีพระบาทแต่เดิมมา ได้ทรงคุ้นเคยสนิทมาแต่ยังทรงพระเยาว์ เปนที่ไว้วางพระราชหฤไทย แลมีไวยวุฒิปรีชา ควรจะเปนเจ้าพระยาตำแหน่งเสนาบดีผู้ใหญ่ที่จตุสดมภ์ได้ ฯ

จึงมีพระบรมราชโองการมารพระบัณฑูรสุรสิงหนาทดำรัสสั่ง ให้สถาปนาเลื่อนตำแหน่งยศพระยาราชวรานุกูล วิบูลยภักดีพิริยพาห เปนเจ้าพระยาตำแหน่งที่จตุสดมภ์เสนาบดี มีนามตามจาฤกในหิรัญบัตรว่า เจ้าพระยาพลเทพ สรรพพลเสพเสนาบดี ศรีวิไชยราชมไหสวรรย์ อเนกานันต์ธัญญาหาร พิจารณ์ปฏิพัทธ แพรัตนมุรธาธร มหิศรสมุหเชฐ เกษตราธิบดี อภัยพิริยบรากรมพาหุ ถือศักดินา ๑๐๐๐๐ เปนประธานาธิบดีในกรมเกษตราธิการ ถือตราสำหรับตำแหน่ง ๙ ดวง รับราชการฉลองพระเดชพระคุณสืบไป จงเจริญทฤฆชนมายุศุขศิริสวัสดิพิพัฒมงคล อิฐวิบุลยผลธนสารสมบัติ บริวารสมบูรณ์จงทุกประการ เทอญ ฯ

ครั้น พ.ศ. ๒๔๒๙ ทรงตั้งเปนเจ้าพระยารัตนบดินทร์ ที่สมุหนายก มีสำเนาประกาศดังนี้ ÷—

ศุภมัสดุ พระพุทธสาสนกาลเปนอดีตภาคล่วงแล้ว ๒๔๒๙ พรรษา ปัตยุบันกาลโสณสังวัจฉรอัสยุชมาศชุษณปักษ์ทัศมีดิถี ครุวารบริเฉทกาลกำหนด พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ ฯ ล ฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริห์ว่า ตำแหน่งที่สมุหนายกอรรคมหาเสนาดี เปนตำแหน่งใหญ่มีราชการมากเนืองนิจว่างเปล่าอยู่ ควรที่จะตั้งขึ้นไว้สำหรับจะได้บังคับบัญชาราชการแผ่นดินสืบไป จึงทรงพระราชดำริห์ว่า เจ้าพระยาพลเทพ สรรพพลเสพเสนาบดี ซึ่งเปนเสนาบดีกรมเกษตราธิการ เปนบุตรเจ้าพระยานิกรบดินทร์มหินทรมหากัลยาณมิตร ที่สมุหนายก ซึ่งเปนที่ไว้วางพระราชหฤไทยสนิทของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็ทรงนับถือยกย่องว่าเปนผู้ใหญ่ เจ้าพระยาพลเทพนี้ก็มีความจงรักภักดีต่อใต้ฝ่าลอองธุลีพระบาท ได้ฉลองพระเดชพระคุณประคับประคองพระองค์มาแต่ยังทรงพระเยาว์ เปนที่สนิทชิดชอบพระราชอัธยาไศรย ไว้วางพระราชหฤไทยสนิทแต่เดิมมา เจ้าพระยาพลเทพได้รับราชการมาแต่ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แลในรัชกาลปัตยุบันนี้ ช้านานหลายสิบปี ก็มิได้ระแวงความผิดอย่างหนึ่งอย่างใด ได้ราชการทั้งในที่ใกล้ชิดพระองค์แลได้ไปรับราชการในเมืองไกลจนถึงเมืองไซ่งอน ก็ได้สำเร็จราชการนั้น ๆ ทุกสิ่งทุกประการ มีอัธยาไศรยซื่อตรงดำรงอยู่ในความสัจสุจริตยุติธรรม ประกอบไปด้วยความเมตตากรุณาแก่ชนทั้งปวงเปนอันมาก มีสติปัญญามั่นคงยั่งยืนสมควรที่จะดำรงถานันดรศักดิ์

เปนอรรคมหาเสนาธิบดี บังคับบัญชาราชการแผ่นดินต่างพระเนตรพระกรรณได้ จึ่งมีพระบรมราชโองการมารพระบัณฑูรสุรสิงหนาทดำรัสสั่ง ให้สถาปนาเลื่อนตำแหน่งยศเจ้าพระยาพลเทพ สรรพพลสพ สนาบดี ศรีวิไชยราชมไหสวรรย์ อเนกานันต์ธัญญาหาร พิจารณ์ปฏิพัทธ นพรัตนมุรธาธร มหิศรสมุหเชฐ เกษตราธิบดี อภัยพิริยบรากรมพาหุ เปนเจ้าพระยาตำแหน่งที่สมุหนายก มีนามตามจาฤกในสุพรรณบัตรว่า เจ้าพระยารัตนบดินทร์ มหินทรมหากัลยาณมิตร อเนกบุญฤทธิประสิทธิสาธุคุณ วิบุลยศุภผล นิพัทธกุศลกิริยาภิรัต วงโษปบัติมหามัตยตระกูล อดุลยเมตยาธวาธยาไศรย ศรีรัตนไตรยสรณารักษ์ อุดมศักดิพิเศษ นาครามาตยเชฐมหาสมุหนายก สยามโลกยดิลกบรมราชมานิต สกโลตรทิศประเทศาธิบดี มหาราชสีหมุรธาธรอรรคมหาดไทยวริศรเสนาธิบดี อภัยพิริยบรากรมพาหุ ที่สมุหนายกถือศักดินา ๑๐๐๐๐ เปนประธานาธิบดีผู้บัญชาการกรมมหาดไทย ถือตราพระราชสีห์ใหญ่สำหรับตำแหน่งแลตราจักรด้วย จงเจริญทฤฆชนมายุศรีสวัสดิพิพัฒมงคล อิฐวิบุลผลธนสารสมบัติบริวารสมบูรณ์จงทุกประการเทอญ ทรงสถาปนาตั้งแต่ณวัน ๕ ๑๐/๑๑ ค่ำ ปีจออัฐศก ศักราช ๑๒๔๘ เปนวันที่ ๖๕๔๐ ในรัชกาลปัตยุบันนี้

บุตรของท่าน คือ พระยาภักดีภูบาล คง กัลยาณมิตร แลหลวงสาตราธิกรณฤทธิ์ โปร่ง กัลยาณมิตร เปนต้น

เจ้าพระยาพลเทพ พุ่ม

เจ้าพระยาพลเทพ นามเดิม พุ่ม จะกล่าวที่เจ้าพระยารัตนาธิเบศร์ต่อไป

เจ้าพระยาคทาธร เยี่ย

เจ้าพระยาคทาธรธรณินทร์ นามเดิม เยี่ย เปนบุตรพระยาอภัยภูเบศร์ ๆเปนบุตรเจ้าพระยาอภัยภูเบศร์ แบน เดิมเปนหลวงอภัยพิทักษ์ เห็นจะเปนรัชกาลที่ ๓ ในรัชกาลที่ ๔ โปรดให้เปนพระคทาธรธรณินทร์ ผู้ช่วยราชการเมืองบัตบอง ทรงตั้งเมื่อวัน ๒ฯ๘ ๑๑ ค่ำ ปีมแม พ.ศ. ๒๔๐๒ ครั้นต่อมาถึง พ.ศ. ๒๔๐๗ โปรดให้เปนพระยาผู้สำเร็จราชการเมืองบัตบอง มีเค้าความในสัญญาบัตรว่า

ให้เลื่อนพระคทาธรธรณินทร์ เปนพระยาคทาธรธรณินทร์ รามนรินทร์อินทราธิบดีพิริยพาห ผู้สำเร็จราชการเมืองบัตบอง ให้มีอิศริยยศเหมือนอย่างประเทศราช ดังนี้ ฯ

มาในรัชกาลที่ ๕ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๔ ทรงตั้งเปนเจ้าพระยา มีลำนาจดหมายเหตุในราชกิจจานุเบกษา ดังนี้ :-

วันที่ ๗ มีนาคม รัตนโกสินทรศก ๑๑๐ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกขุนนาง ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานสัญญาบัตร ให้พระยามหาอำมาตยาธิบดี เชิญไปพระราชทานพระยาคทาธรธรณินทร์ ผู้สำเร็จราชการเมืองพระตะบอง เปนเจ้าพระยาคทาธรธรณินทร์ รามนรินทร์อินทราธิบดี ศรีสยามกัมโพชเกษตราภิบาล บริชาญาณยุติธรรมาธยาไศรยอภัยพิริยบรากรมพาหุ ผู้สำเร็จราชการเมืองพระตะบอง

บุตรของเจ้าพระยาคทาธรธรณินทร์ คือ เจ้าพระยาอภัยภูเบศร์ ชุ่ม ซึ่งจะกล่าวต่อไป

เจ้าพระยาไทร อับดุลฮามิด

เจ้าพระยาฤทธิสงคราม เจ้าพระยาไทรบุรี นามเดิม ตนกูฮามิด เปน บุตรเจ้าพระยาไทรบุรี อาหมัด เดิมเปนพระเสนีณรงค์ฤทธิ รายามุดา เมืองไทรบุรี เมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๒ แล้วเปนพระยาฤทธิสงคราม พระยาไทรบุรี เมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๔ ครั้นถึง พ.ศ. ๒๔๓๘ โปรดให้เปนเจ้าพระยา มีสำเนา ประกาศดังนี้

ศุภมัสดุ พระพุทธสาสนกาลเปนอดีตภาคล่วงแล้ว ๒๔๓๘ พรรษา ปัตยุบันกาลจันทรคตินิยม เอพกะสังวัจฉรภัทรบทมาศชุษณปักษ์ทศมีดิถีครุวาร สุริยคติกาล รัตนโกสินทรศก ๑๑๔ สิงหาคมมาศ เอกูนติงสติมาศาหะคุณ ประเภทปริเฉทกาลกำหนด พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ ฯลฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริห์ว่า พระยาฤทธิสงครามราม ภักดี ศรีสุลต่านมหะหมัดรัตนราชมุนินทร์ สุรินทรวิวังษา พระยาไทรบุรี เปนผู้ซึ่งได้ทรงคุ้นเคยแลทรงพระกรุณาโดยเฉภาะมาแต่ยังเยาว์ เพราะได้ทรง สังเกตเห็นอัธยาไศรยความมั่นคงหลักแหลม คล้ายคลึงกับเจ้าพระยาไทรบุรี ผู้เปนบิดามาก เมื่อทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ตั้งให้เปนพระยาไทรบุรี ก็หวังพระราชหฤไทยอยู่ว่า พระยาไทรบุรีคงจะปกครองไพร่บ้านพลเมือง ให้ มีความผาศุก แลทำนุบำรุงบ้านเมืองให้เจริญยิ่งขึ้น โดยความอุสาหะ อย่างเจ้าพระยาไทรบุรีได้ทำมาแต่ก่อน

ตั้งแต่พระยาไทรบุรีได้บังคับบัญชาการ บ้านเมือง ต่างพระเนตร พระกรรณ
มาจนบัดนี้ก็ได้ ถึง ๑๕ ปี การที่พระยาไทรบุรีได้ปกครองแลทำนุบำรุงบ้าน
เมืองก็มีผลเปนความเจริญขึ้น โดยลำดับ สมดังที่ได้ มีพระราชหฤไทยหวัง
นั้นทุกประการ อีกประการหนึ่งพระยาไทรบุรี ได้ มีความจงรักภักดีต่อ
ใต้ฝ่าลอองธุลีพระบาท ประจักษ์แก่พระราชหฤไทยมาแต่ก่อนฉันใด พระยา
ไทรบุรีก็ได้คงรักษาความ จงรักภักดีต่อใต้ฝ่าลอองธุลีพระบาท อยู่มิได้เคลื่อน
คลาศ แลหมั่นเข้ามาเฝ้าทูลลอองธุลีพระบาทเนือง ๆ

อนึ่งเมื่อเสด็จพระราชดำเนินประพาศหัวเมืองปักษ์ใต้ฝ่ายตวันตก ได้
เสด็จไปถึงเมืองไทรบุรี พระยาไทรบุรีก็ได้จัดการรับเสด็จโดยความเอื้อเฟื้อ
เต็มกำลัง ที่จะให้เปนพระเกียรติยศ แลเปนศุขสำราญแก่บรรดาพระบรมวงษา
นุวงษ์ แลข้าทูลลอองธุลีพระบาทซึ่งได้ โดยเสด็จพระราชดำเนิน ในครั้งนั้นทั่ว
กัน มิได้คิดแก่ความลำบากเหน็ดเหนื่อยประการใด

อนึ่งสรรพราชการที่มีเกี่ยวข้องกับเมืองไทรบุรี ทั้งการภายนอกแลภายใน
พระยาไทรบุรีได้ปฏิบัติราชการ โดยความซื่อสัจ สุจริต แลมีอัธยาไศรยโอบ
อ้อมอารี เปนที่รักใคร่สรรเสริญของพลเมือง แลบรรดาข้าราชการแลชนทั้ง
ปวงเปนอันมาก ทรงพระราชดำริห์เห็นว่าความชอบความดีของพระยาไทรบุรี
ตามที่กล่าวมานี้ สมควรจะทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ เพิ่มอิศริยยศพระราช
ทานพระยาไทรบุรีให้ ยิ่งขึ้นกว่าแต่ก่อน ให้เปนแบบอย่างแก่หัวเมืองประเทศ
ราชทั้งปวง แลให้เปนความยินดีแก่ศรีตวันกรมการไพร่บ้านพลเมืองเมืองไทร
บุรีทั่วกัน

จึ่งมีพระบรมราชโองการมารพระบัณฑูรสุรสิงหนาทดำรัสสั่ง ให้เลื่อนพระยาฤทธิสงครามรามภักดี ศรีสุดต่านมหมัดรัตนราชมุนินทร์ สุรินทรวิวังษา พระยาไทรบุรี ขึ้นเปนเจ้าพระยามีอิศริยยศอย่างสูงรับราชทินนามตามตำแหน่งว่า เจ้าพระยาฤทธิสงครามรามภักดี ศรีสุดต่านมหมัดรัตนราชมุนินทร์ สุรินทรวิวงษ์ผดุง ทนุบำรุงเกตะนคร อมรรัตนาณาเขตร ประเทศราชราไชสวริยาธิบดี วิกรมสีห เจ้าพระยาไทรบุรี ได้รับเครื่องราชอิศริยาภรณ์สำหรับตระกูล เปนวิสามัญสมาชิกตำแหน่งที่ ๑ ชื่อปฐมจุลจอมเกล้า เปนเครื่องราชอิศริยาภรณ์อย่างสูงสุดสำหรับข้าราชการในกรุงสยาม ให้เปนเกียรติยศของกรุงเทพมหานคร ได้บังคับบัญชาญาติพี่น้องแลศรีตวันกรมการทั้งปวงบรรดาอยู่ในเขตรแดนเมืองไทรบุรีทั้งสิ้น ตามที่เจ้าพระยาไทรบุรีแต่ก่อนได้บังคับบัญชามานั้นโดยยุติธรรม แลชอบด้วยราชการ จงเว้นการควรเว้น อุส่าห์ประพฤติการควรประพฤติ แลรักษาความซื่อสัตย์สุจริตต่อกรุงเทพมหานครตามอย่างธรรมเนียมเจ้าพระยาไทรบุรีแต่ก่อนจงทุกประการ

แลให้ญาติพี่น้องศรีตวันกรมการทั้งปวง มีความสมัคสโมสรช่วยเจ้าพระยาไทรบุรีคิดอ่านการนคร แลราษฎรมลายูนาครีให้เกษมศรีสมบูรณ์มีความเจริญขึ้นโดยความพร้อมพรักสามัคคีธรรมสุจริตทุกประการ

ขอให้สิ่งซึ่งเปนเหตุเปนประธานในสกลโลก จงอนุเคราะห์รักษาเจ้าพระยาไทรบุรีแลญาติพี่น้องศรีตวันกรมการทั้งปวง ให้เจริญศุขสวัสดิพิพัฒมงคลทุกประการ เทอญ ฯะ

เจ้าพระยารัตนาธิเบศร์ พุ่ม

เจ้าพระยารัตนาธิเบศร์ ที่สมุหพระกลาโหม นามเดิมพุ่ม เปนข้าหลวงเดิมในรัชกาลที่ ๔ ครั้นเสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติแล้ว โปรดให้เปนขุนสมุทโคจร อยู่ในกรมมหาดเล็ก ถึงรัชกาลที่ ๕ ได้เปนพระนรินทรราชเสนีปลัดบาญชีกรมพระกลาโหม แล้วเปนพระยาเทพประชุน ปลัดทูลฉลองกรมพระกลาโหม ครั้น พ. ศ. ๒๔๒๙ โปรดให้เปนเจ้าพระยาพลเทพ เสนาบดีกระทรวงเกษตราธิการ มีสำเนาประกาศที่ทรงตั้งดังนี้ —

ทรงพระราชดำริห์ว่า ตำแหน่งเจ้าพระยาพลเทพ สรรพพลเสพเสนาบดีจตุสดมภ์ว่างลงครั้งนี้ ทรงพระราชดำริห์ว่าพระยาเทพประชุน เปนข้าหลวงเดิมในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้รับราชการเบ็ดเตล็ดต่าง ๆ มาแต่ในรัชกาลที่ ๔ ภายหลังได้เปนผู้คุมเครื่องเอกสหิบเชน ออกไปตั้งยังกรุงปารีศ ในปีเถาะนพศก จุลศักราช ๑๒๒๙ ซึ่งนับว่าเปนการยากลำบากในเวลาซึ่งการไปมาคุ้นเคยกับประเทศตวันตก ยังมิได้สดวกแพร่หลายเหมือนอย่างในประจุบันนี้

ครั้นในแผ่นดินประจุบันนี้ ก็ได้รับราชการฉลองพระเดชพระคุณในกรุงเทพ ฯ มากขึ้น จนภายหลังทรงพระราชดำริห์ที่จะรักษาการเมืองนครเชียงใหม่ ซึ่งในเวลานั้นเกิดเหตุวุ่นวายต่าง ๆ ด้วยเจ้านายในเมืองนครเชียงใหม่ นครลำปาง กับพม่าตองซูซึ่งเปนคนในบังคับอังกฤษวิวาทกันด้วยเรื่องป่าไม้เปนต้นเหตุ ทรงพระราชดำริห์การที่จะรักษาเมืองเชียงใหม่ไม่ต้องกันกับท่านเสนาบดีผู้เปนประธานในราชการแผ่นดิน ยากที่จะหาผู้ใดไปจัดการดังพระกระแสพระราชดำริห์ ให้สมพระราชประสงค์ได้ พระยาเทพประชุน แต่ยังเปนพระนรินทรราชเสนี มิได้มีความหวาดหวั่นต่อไภยทั้งปวงอันคนเปนอันมากจะพึงกลัว รับอาสาขึ้นไปฉลองพระเดชพระคุณเปนข้าหลวงจัดการในเมืองเชียงใหม่ ตามกระแสพระราชดำริห์ได้ดังพระราชประสงค์ ให้ความวุ่นวายในเมืองเชียงใหม่สงบระงับไปได้โดยมาก แลเปนหลักฐานทางราชการซึ่งได้รักษาเรียบร้อยมาจนกาลบัดนี้ เปนความชอบในราชการอันยิ่งใหญ่ ครั้นเมื่อกลับลงมารับราชการในกรุงเทพ ฯ ก็ได้ฉลองพระเดชพระคุณในราชการให้เปนคุณเปนประโยชน์แก่แผ่นดินหลายอย่าง มีอัธยาศรัยซื่อตรงกล้าหาญ มุ่งหมายต่อความเจริญของแผ่นดิน มิได้หวั่นไหวย่อหย่อน มีความจงรักภักดีต่อใต้ฝ่าลอองธุลีพระบาทเปนอันมาก สมควรที่จะดำรงตำแหน่งจตุสดมภ์เสนาบดีผู้ใหญ่ได้

จึ่งมีพระบรมราชโองการมารพระบัณฑูรสุรสิงหนาทดำรัสสั่ง ให้สถาปนาเลื่อนตำแหน่งยศพระยาเทพประชุน ราชปลัดทูลฉลองกรมพระกลาโหม เปนเจ้าพระยา ตำแหน่งที่จตุสดมภ์เสนาบดี มีนามตามจาฤกในหิรัญบัตรว่า เจ้า

พระยาพลเทพ สรรพพลเสพเสนาบดี ศรีวิไชยราชมไหสวรรย์ อเนกานันต์ ธัญญาหาร พิจารณ์ปฏิพัทธ นพรัตนมุรธาธร มหิศรสมุหเชฐ เกษตราธิบดี อภัยพิริยบรากรมพาหุ ถือศักดินา ๑๐๐๐๐ เปนประธานาธิบดีในกรมเกษตราธิการ ถือตราสำหรับตำแหน่ง ๙ ดวง รับราชการฉลองพระเดชพระคุณสืบไป จงเจริญทฤฆชนมายุสุขศิริสวัสดิพิพัฒมงคล อิฐวิบุลยผลธนสารสมบัติบริวารสมบูรณ์ทุกประการเทอญ ฯ ทรงสถาปนาแต่ณวัน ๕ ๑๐ฯ ๑๑ ค่ำ ปีจออัฐศกศักราช๑๒๔๘ เปนวันที่ ๖๕๔๐ ในรัชกาลปัจจุบันนี้

ครั้น พ. ศ. ๒๔๓๘ โปรดให้เปนเจ้าพระยารัตนาธิเบศร์ ที่สมุหพระกลาโหม มีคำเนาประกาศที่ทรงตั้งดังนี้ ÷

ศุภมัสดุ พระพุทธสาสนกาลเปนอดีตภาคล่วงแล้ว ๒๔๓๘พรรษา ปัตยุบันกาล จันทรคตินิยม มกฎะสังวัจฉร จิตรมาศ กาฬปักษ์ปาฏิบทดิถี โสรวาร สุริยคติกาล รัตนโกสินทรศก ๑๑๔ มีนาคมมาศ เอกูนดิงสมาสาหคุณพิเศษบริเฉทกาลกำหนด พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ ฯ ล ฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริห์ว่า เจ้าพระยาพลเทพ สรรพพลเสพเสนาบดี ศรีวิไชยราชมไหสวรรย์ อเนกานันต์ธัญญาหาร พิจารณปฏิพัทธ นพรัตนมุรธาธร มหิศรสมุหเชฐ เกษตราธิบดี อภัยพิริยบรากรมพาหุ สมุหพระกลาโหม ได้รับราชการฉลองพระเดชพระคุณมาโดยความอุสาหแลองอาจสามารถในราชกิจทั้งปวงสำเร็จไปเปนหลายประการ โดยพิศดาร

ดังข้อความที่ได้ประกาศเมื่อทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ตั้งเปนที่เกษตราธิบดีแล้วนั้น จำเดิมแต่นั้นมาเจ้าพระยาพลเทพได้อำนวยราชการในกรมนาให้เปนไปโดยสวัสดิภาพเรียบร้อย ภายหลังทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ดำรงในตำแหน่งสมุหพระกลาโหม ก็ได้รับราชการในน่าที่อันนี้โดยความอุสาห ครั้นมีราชการที่จะต้องขึ้นไปจัดที่เมืองนครเชียงใหม่ ก็ได้ขึ้นไปสนองพระเดชพระคุณอีกคราว ๑ แล้วกลับลงมารับราชการในน่าที่สมุหพระกลาโหมตามเดิม แม้บัดนี้มีชนมายุมากอยู่แล้ว ก็ยังมีอัธยาไศรยองอาจ ซื่อตรงจงรักภักดีต่อใต้ฝ่าลอองธุลีพระบาทเปนอันมาก สมควรที่จะดำรงตำแหน่งอรรคมหาเสนาธิบดีผู้มีพฤฒิภาพ ให้เปนที่เคารพนับถือเปนประธานแก่ข้าราชการทั้งปวงผู้หนึ่งได้

จึงมีพระบรมราชโองการดำรัสสั่ง ให้สถาปนาเจ้าพระยาพลเทพ ขึ้นเปนอรรคมหาเสนาธิบดีให้มีราชทินนามตามจาฤกในสุพรรณบัตรว่า เจ้าพระยารัตนาธิเบศร์ พิเศษสาธุคุณมนุญผล ทศกุศลกิริยาภิรัต ศึกษาพิพัฒอรรถวาที ศรีรัตนไตรยสรณารักษ์ อุดมศักดิสิทธิวิสารทสมบูรณ์ อดูลยเมตยาชวาธยาไศรย วุฒิไวยวรรณเกียรติพิศาล ราชกิตโยปการจิรปรากฎ ศิริยศเดโชไชยอุกฤษฐ์ อรรควริศรมหาเสนาธิบดี อภัยพิริยบรากรมพาหุ คชนาม ดำรงศักดินา ๑๐๐๐๐ จงเจริญทฤฆชนมายุพรรณศุขศิริสวัสดิพิพัฒมงคลวิบุลยอิฐผลธนสารสมบัติ บริวารสมบูรณ์ทุกประการ เทอญ ฯะ

เจ้าพระยารัตนาธิเบศร์ พุ่ม ไม่มีบุตรธิดา

เจ้าพระยาภาสกรวงษ์ พร

เจ้าพระยาภาสกรวงษ์ นามเดิม พร ฤๅชุมพร เปนบุตรสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาประยูรวงษ์ เดิมในรัชกาลที่ ๔ ไปเรียนหนังสือเข้ามาจากเมืองอังกฤษเมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๐ จึงโปรดให้เปนนายราชาณัตยานุหาร หุ้มแพรวิเศษในกรมพระอาลักษณ มาในรัชกาลที่ ๕ โปรดให้ว่าที่เจ้าหมื่นศรีสรรักษ์หัวหมื่นมหาดเล็ก มาจนเมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๖ โปรดให้เปนพระยาภาสกรวงษ์วรราชาณัติ มฤปรัตนสุปรีย์ ราชไปรเวตสิเกรตารีว่าที่จางวางมหาดเล็ก แลเปนเลฟเตแนนต์เคอแนลทหารมหาดเล็กราชวัลลภรักษาพระองค์ ถือศักดินา ๓๐๐๐ ครั้น พ.ศ. ๒๔๓๕ โปรดให้หมายตั้งเปนเจ้าพระยาภาสกรวงษ์ มีสำเนาประกาศในราชกิจจานุเบกษาดังนี้ :—

ด้วยเมื่อวันที่ ๒๙ ธันวาคม รัตนโกสินทรศก ๑๑๑ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จประทับณเขาไกรลาศ ก่อนเวลาที่สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ ซึ่งโสกันต์แล้วจะเสด็จขึ้นบนเขา

มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้า ฯ ดำรัสสั่งเฉภาะกรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิธาดา เสนาบดีกระทรวงมุรธาธร ว่าผู้ที่เชิญเสด็จสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเสด็จขึ้นเขาไกรลาศแต่ก่อนนั้น เคยใช้ผู้ที่เปนเจ้าพระยาแล้วทุกคราวมา ครั้งนี้พระยาภาสกรวงษ์ซึ่งโปรดให้แต่งตัว สมมตเปนเทวดาจัตตุบาท เปนตำแหน่งพระยาอยู่ พระยาภาสกรวงษ์ก็ได้ดำรงในตำแหน่งเสนาบดีมาช้านาน

สมควรจะดำรงถานันดรยศเปนเจ้าพระยาได้ จึ่งทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้เลื่อนพระยาภาส्กรวงษ์ ขึ้นเปนเจ้าพระยาตั้งแต่นี้สืบไป ให้ประกาศให้เรียกพระยาภาสกรวงษ์ เปนเจ้าพระยาภาสกรวงษ์ เหมือนเช่นหมายตั้งตำแหน่งแต่กาลก่อน แต่หิรัญบัตรนั้นจะโปรดเกล้า ฯ พระราชทานเมื่อมีโอกาศสมควรภายหลัง

กระทรวงมุรธาธร วันที่ ๒๙ ธันวาคม รัตนโกสินทรศก ๑๑๑

ครั้น พ. ศ. ๒๔๓๘ เมื่อวันที่ ๒๙ มีนาคม จึ่งทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานสุพรรณบัตร มีสำเนาประกาศดังนี้ ÷—

ทรงพระราชดำริห์ว่า เจ้าพระยาภาสกรวงษ์วรราชาณัติ นฤปรัตนสุปรีย์ ในรัชกาลที่ ๔ ได้เปนผู้เชิญรับสั่งไปต่างประเทศ ครั้นในรัชกาลปัตยุบันนี้ ก็ได้รับราชการในตำแหน่งที่ราชเลขานุการ แลจางวางมหาดเล็ก ทั้งได้เปนผู้บังคับการกรมทหารมหาดเล็กด้วย ต่อมาได้เปนราชทูตวิเศษออกไปประเทศยุโรป ด้วยราชการสำคัญในครั้งนั้น ก็เปนการสำเร็จตลอดตามพระบรมราชประสงค์ ทั้งได้เปนเอกอรรคราชทูตไปยังราชสำนักนี่ต่าง ๆ ในประเทศยุโรปอันเปนธรรมเนียมที่กรุงสยามได้ตั้งราชทูตประจำเปนครั้งแรก แลได้เปนอรรคราชทูตออกไปเจริญทางพระราชไมตรีณประเทศยี่ปุ่น แลได้เปนอธิบดีกรมศุลกากร แล้วได้รับตำแหน่งปลัดบาญชีกลางในกรมพระคลังมหาสมบัติ ภายหลังได้เปนผู้แทนเสนาบดีว่าการต่างประเทศคราวหนึ่ง แล้ว

ได้รับตำแหน่งที่เกษตราธิการ จนถึงในบัดนี้ก็ได้ดำรงในที่เสนาบดีกระทรวงธรรมการ ได้รับราชการโดยสมควรแก่น่าที่ มีฉันทวิริยอันแรงกล้ารับราชการเปนที่สนิทชิดชอบพระราชอัธยาไศรยมาช้านาน แลกอบไปด้วยสุนทรัธยาไศรยแลสวามิภักดิ ซื่อตรงจงรักภักดีต่อใต้ฝ่าลอองธุลีพระบาทเปนอันมาก สมควรที่จะดำรงในตำแหน่งยศบันดาศักดิใหญ่ รับราชการฉลองพระเดชพระคุณต่างพระเนตรพระกรรณผู้หนึ่งได้ ครั้นในพระราชพิธีมหามงคลโสกันต์สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ สยามมกุฎราชกุมาร เมื่อรัตนโกสินทรศก ๑๑๑ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้กระทรวงมุรธาธรออกหมายประกาศให้เรียกนามเปนเจ้าพระยามาแต่ครั้งนั้น แต่ยังไม่มีโอกาศที่จะพระราชทานสุพรรณบัตรตามประเพณี บัดนี้เปนมงคลสมัยสมควร จึ่งมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้า ฯ พระราชทานทินนามตามจาฤกในสุพรรณบัตรนั้นว่า เจ้าพระยาภาสกรวงษ์ มหาประยูรพงษ์ปัจฉิมดไนย นานาไสมยสมันตโกศล สกลราชกิตโยปการ อเนกคุณสารสุนทรประวัติ นฤปรัตนราชสุปรีย์ เสนาบดีอุดมศักดิ์ ธรรมปรมามาตย์ ชาติอาชวาไศรย ศรีรัตนไตรยสรณธาดา อภัยพิริยบรากรมพาหุ มุสิกนาม ดำรงศักดินา ๑๐๐๐๐ จงเจริญทฤฆชนมายุพรรณศุขศิริสวัสดิพิพัฒมงคล วิบุลยผลธนสารสมบัติ บริวารสมบูรณ์ทุกประการ เทอญ ฯะ

บุตรธิดาของเจ้าพระยาภาสกรวงษ์ คือ นายราชาณัตยานุหาร พาสน์ แลเจ้าจอมพิศ เปนต้น

๑๐๕

เจ้าพระยานรรัตนราชมานิต โต

เจ้าพระยานรรัตนราชมานิต นามเดิมโต เปนข้าหลวงเดิมในรัชกาลที่ ๕ ครั้นเสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติแล้ว โปรดให้เปนนายพินัยราชกิจมหาดเล็กหุ้มแพร แล้วเลื่อนเปนนายจ่ารง แล้วเปนเจ้าหมื่นสรรพเพธภักดีหัวหมื่น ภายหลังโปรดให้เปนพระยานรรัตนราชมานิต จางวางมหาดเล็ก ครั้น พ.ศ. ๒๔๓๘ วันที่ ๒๙ มีนาคม โปรดให้เปนเจ้าพระยา มีสำเนาประกาศดังนี้ :—

ทรงพระราชดำริห์ว่า พระยานรรัตนราชมานิต เปนเผ่าพันธุ์ข้าหลวงเดิมสืบมาแต่บิดา อันได้เปนมหาดเล็กคนสนิทในสมเด็จพระบรมราชมาตามหัยกาเธอ แลกรมสมเด็จพระเทพศิรินทรามาตย์ สมเด็จพระบรมราชชนนีแต่น้อยมา จนถึงเปนขอเฝ้าแลเปนนายเวรโดยลำดับ นับว่าเปนที่สนิทติดเนื่องมาจนยกย่องเหมือนพระญาติวงษ์ ได้รับราชการฉลองพระเดชพระคุณมาตั้งแต่สามารถที่จะทำการได้ โดยลำดับ มีความอุสาหะแลจงรักภักดีต่อใต้ฝ่าลอองธุลีพระบาทยิ่งนัก ครั้นเมื่อได้เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติ ก็ได้พระราชทานยศบันดาศักดิตั้งแต่หุ้มแพรโดยลำดับมา จนถึงเปนจางวางมหาดเล็ก ได้เปนผู้กำกับช่างทอง แลกำกับกรมพระสุรัสวดี แลได้เปนผู้จัดการตั้งกองตระเวนลำน้ำ แลทำการโรงกระสาปน์สิทธิการมาช้านาน ภายหลังจึง

ได้โปรดเกล้า ฯ ให้เปนผู้บัญชาการกรมพระสุรัสวดี เปนผู้มีน้ำใจจงรักภักดีต่อใต้ฝ่าลอองธุลีพระบาท ได้รับราชการในน่าที่อันเดิมรองพระองค์เปนที่ต้องพระราชอัธยาไศรยมาช้านาน ครั้นเมื่อได้รับราชการในตำแหน่ง ก็มีความอุสาหะวิริยอันแรง กล้าในราชการ ซึ่งเปนน่าที่ของตนให้สำเร็จไปได้ด้วยดี แลมีความเจริญยิ่งขึ้นกว่าแต่ก่อนเปนอันมาทุก ๆ น่าที่ มีอัธยาไศรยซื่อตรงดำรงอยู่ในความสุจริต คิดแต่ในการซึ่งจะให้เจริญพระเกียรติยศแลพระบรมเดชานุภาพ เปนที่เชิดชูพระเกียรติยศในหมู่ข้าหลวงเดิมทั้งปวง บัดนี้มีอายุเจริญไวยแลมีความสามารถในราชกิจน้อยใหญ่ สมควรที่จะได้รับอิศริยยศบันดาศักดิ์สูงควรแก่ตำแหน่งราชการ ซึ่งได้บังคับบัญชาต่างพระเนตรพระกรรณให้ปรากฏเปนพระเกียรติยศสืบไป

จึ่งมีพระบรมราชโองการดำรัสสั่งให้สถาปนา พระยานรรัตนราชมานิตขึ้นเปนเจ้าพระยา มีสมญาจาฤกในหิรัญบัตรว่า เจ้าพระยานรรัตนราชมานิต สุรุมกิจโกศล เมติกมลมธุรพจน์ วิบุลยยศศุภสวัสดิ์ สุจริตาภิรัตวราชวามาตย์ บรมนารถบาทยุคลสวามิภักดิสนิท วิสิฐศรีรัตนธาดา อภัยพิริยปรากรมพาหุ นาคนาม ดำรงศักดินา ๑๐๐๐๐ จงเจริญชนมายุพรรณศุขพลสิริสวัสดิพิพัฒมงคล ธนสารสมบัติ บริวารสมบูรณ์ทุกประการเทอญ ฯ

บุตรของเจ้าพระยานรรัตนราชมานิต คือ หลวงพิรุฬห์หิรัญรัช เชื้อ แลหลวงนิติธรภาณี มานิต เปนต้น ท่านเปนต้นสกุลมานิตยกุล

เจ้าพระยาสุรศักดิมนตรี เจิม

เจ้าพระยาสุรศักดิมนตรี นามเดิม เจิม แสง–ชูโต เปนบุตรพระยาสุรศักดิมนตรี แสง เดิมในรัชกาลที่ ๕ เปนหลวงศัลยุทธวิธีกรรในกรมทหารมหาดเล็กแล้วเปนจมื่นสราภัยสฤษดิการ แล้วเปนเจ้าหมื่นไวยวรนารถหัวหมื่นมหาดเล็ก เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๐ เปนพระยาสุรศักดิมนตรี จางวางมหาดเล็ก ครั้น พ.ศ. ๒๔๓๙ วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน โปรดให้เปนเจ้าพระยา มีคำเนาประกาศดังนี้ :—

ทรงพระราชดำริห์ว่า พระยาสุรศักดิมนตรี ได้รับราชการในกรมทหารมหาดเล็ก แลเปนราชองครักษ์แต่เดิมมา แล้วทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ๆ ให้เปนผู้ช่วยราชทูตวิเศษออกไปประเทศยุโรป ด้วยราชการสำคัญในครั้งนั้นก็ได้ช่วยราชการจนเปนการสำเร็จตลอดโดยสดวกดี ภายหลังมาได้รับราชการสนองพระเดชพระคุณในตำแหน่งหัวหมื่นมหาดเล็ก มีน่าที่เปนผู้ตกแต่งแลรักษาพระราชมณเฑียร ตั้งกรมเด็กชาขึ้นเปนครั้งแรก แลเปนผู้บังคับการกรมทหารน่า ได้จัดการทหารแขงแรงขึ้นเปนอันมาก แล้วได้เปนผู้บัญชาการกรมยุทธนาธิการ บังคับบัญชาราชการทหารทั่วไป แลได้เปนแม่ทัพใหญ่ ยกไปปราบปรามพวกฮ่อ ปลายพระราชอาณาเขตร ถึง สองคราว ได้รับราชการ ฝ่ายทหารในน่าที่ทั้งหลาย ดังพรรณนามานี้ โดยความ กล้าหาญองอาจ แลมีสติปัญญาสามารถประกอบไปด้วยความอุสาหวิริยภาพ คง

ทนแก่ความยากลำบากต่าง ๆ มิได้ย่อท้อต่อราชการ บัดนี้ได้ดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงเกษตรพานิชการ ก็ได้รับราชการสนองพระเดชพระคุณโดยสมควรแก่น่าที่ มีน้ำใจซื่อสัจสุจริตเที่ยงตรง ยั่งยืนอยู่ในความจงรักภักดีต่อใต้ฝ่าลอองธุลีพระบาทยิ่งนัก สมควรที่จะดำรงในตำแหน่งยศบันดาศักดิใหญ่ รับราชการสนองพระเดชพระคุณต่างพระเนตรพระกรรณผู้หนึ่งได้ จึ่งมีพระบรมราชโองการดำรัสสั่งให้สถาปนา พระยาสุรศักดิมนตรี ขึ้นเปนเจ้าพระยา มีสมญาจาฤกในหิรัญบัตรว่า เจ้าพระยาสุรศักดิมนตรี นฤบดีมหาสวามิภักดิ์ สัตยรักษ์เมตยาชวาศรัย ยุทธสมัยสมันตโกศลอณิกมณฑลธุชสุปรีย์ เสนานีอุดมเดช พิเศษสาธุคุณสุนทรพจน์ อดุลยยศเสนาบดี ศรีรัตนไตรยวุฒิชาตา อภัยพิริยบรากรมพาหุ อัชนาม ดำรงศักดินา ๑๐๐๐๐ จงเจริญทฤฆชนมายุพรรณสุขศิริสวัสดิพิพัฒมงคล ธนสารสมบัติ บริวารสมบูรณ์ทุกประการ เทอญ ฯะ

เจ้าพระยาอภัยราชา โรลิน ยัคมินส์

เจ้าพระยาอภัยราชา นามเดิม โรลิน ยัคมินส์ เปนฝรั่งชาติเบลเยียมเคยเปนเสนาบดีในประเทศเบลเยียม เข้ามารับราชการในรัชกาลที่ ๕ เปนที่ปฤกษาราชการทั่วไป ทรงตั้งยศบันดาศักดิ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๕ มีสำเนาประกาศในราชกิจจานุเบกษาดังนี้ ÷—

ด้วยพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงเทวะวงษ์วโรปการ เสนาบดีว่าการต่างประเทศ รับพระบรมราชโองการดำรัสเหนือเกล้า ฯ สั่งให้ประกาศว่า

มิศเตอร์ ยี โรลิน ยัคมินส์ ผู้ที่ได้เปนเสนาบดีในกรุงเบลเยี่ยมแต่ก่อนแล้ว แลบัดนี้ได้มารับราชการเปนที่ปฤกษาทั่วไปของราชาธิปตัยนั้น ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้มีตำแหน่งยศแลบันดาศักดิอรรคราชทูต ผู้มีอำนาจเต็มอยู่ในกระทรวงว่าการต่างประเทศด้วย ประกาศมา ณ วันที่ ๒๘ พฤศจิกายน รัตนโกสินทรศก ๑๑๑ ภายหลังโปรดให้เปนเจ้าพระยา เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๙ มีสำเนาในราชกิจจานุเบกษาดังนี้ :—

วันที่ ๑๖ พฤศจิกายน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จออกในการประชุมสมาชิกเครื่องราชอิศริยาภรณ์สำหรับตระกูลจุลจอมเกล้า ได้พระราชทานสัญญาบัตรให้ท่าน คุสตาฟ โรลิน ยัคมินส์ เปนเจ้าพระยาอภัยราชาสยามานุกูลกิจ สกลนิติธรรมศาสตราจารย์ มหิบาลมหาสวามิภักดิ์ ปรมัตราชมนตรี อภัยพิริยปรากรมพาหุ ตรุขนาม ที่ปฤกษาราชการทั่วไป ถือศักดินา ๑๐๐๐๐

เจ้าพระยาสุรพันธพิสุทธ เทศ

เจ้าพระยาสุรพันธ์พิสุทธ นามเดิม เทศ บุนนาค เปนบุตรสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาประยูรวงษ์ เดิมในรัชกาลที่ ๔ เปนที่นายรองไชยขรรค์มหาดเล็ก แล้วเปนนายศักดิ์ไชยมหาดเล็กหุ้มแพร แล้วเปนพระเพ็ชรพิไสยศรีสวัสดิ์ ปลัดเมืองเพ็ชรบุรี ในรัชกาลที่ ๕ เปนพระยาสุรินทรฦๅไชย

ผู้ว่าราชการเมืองเพ็ชรบุรี ครั้น พ.ศ. ๒๔๔๐ โปรดให้เปนเจ้าพระยา มีสำเนาประกาศดังนี้ :—

ศุภมัสดุ พระพุทธสาสนกาลเปนอดีตภาคล่วงแล้ว ๒๔๙๐ พรรษา ปัตยุบันกาลจันทรคตินิยม กุกกุฎสังวัจฉรบุษยมาศศุกรปักษ์ เอกาทศีดิถีรวิวาร สุริยคติกาลรัตนโกสินทรศก ๑๑๖ มกราคมมาศ ทุติยมาสาหคุณพิเศษ ปริเฉทกาลกำหนด

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ ฯลฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริห์ว่า พระยาสุรินทรฦๅไชย ข้าหลวงเทศาภิบาลมณฑลราชบุรี ได้รับราชการเปนมหาดเล็กหุ้มแพร มาแต่แผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีความอุสาหในราชการเปนอันมาก แลได้ทรงคุ้นเคยสนิทแต่ยังทรงพระเยาว์ ได้รับราชการในหัวเมือง ทั้งเปนผู้ว่าราชการเมืองเพ็ชรบุรี แลราชการจรในเมืองราชบุรี มีการทำโทรเลขทางเมืองทวาย แลตัดทาง ได้ความลำบากตรากตรำมาเปนอันมาก จนได้รับราชการในตำแหน่งที่ข้าหลวงเทศาภิบาลมณฑลราชบุรี ประกอบด้วยฉันทวิริยอุสาหะ แลมีความจงรักภักดีต่อใต้ฝ่าลอองธุลีพระบาทเปนอันมาก บัดนี้ก็ได้รับราชการมาช้านานมีชนมายุเจริญไวย สมควรที่จะได้รับอิศริยยศบันดาศักดิสูงควรแก่ตำแหน่งราชการ ซึ่งได้บังคับบัญชาต่างพระเนตร พระกรรณ ให้ปรากฏเปนพระเกียรติยศสืบไป

จึ่งมีพระบรมราชโองการดำรัสสั่งให้สถาปนา พระยาสุรินทรฦๅไชย ขึ้นเปนเจ้าพระยา มีสมญาจาฤกในหิรัญบัตรว่า เจ้าพระยาสุรพันธพิสุทธ ชนุดมราชภักดี สกลเทพมนตรีมิตรจิตร สุจริตวรารยาไศรย เสนานุวัตร สมัยสมันตโกศล ยุติธรรมวิมลสัตยารักษ์ สุนทรศักดิวัฒนไวย อภัยพิริย พาหุ อธินาม ดำรงศักดินา ๑๐๐๐๐ จงเจริญทฤฆชนมายุพรรณศุขศิริ สวัสดิพิพัฒมงคลธนสารสมบัติ บริวารสมบูรณ์ทุกประการ เทอญ ฯะ

บุตรของเจ้าพระยาสุรพันธ์พิสุทธ คือพระยาสุรพันธ์พิสุทธ เทียน บุนนาค แลเจ้าจอมมารดาอ่อน ซึ่งเปนเจ้าจอมมารดา พระองค์เจ้าอรประพันธ์รำไพ พระองค์เจ้าอดิศัยสุริยาภา เปนต้น

เจ้าพระยาเทเวศรวงษ์วิวัฒน์ ม.ว. หลาน

เจ้าพระยาเทเวศรวงษ์วิวัฒน์ นามเดิม หลาน กุญชร ณกรุงเทพ เปนหม่อมราชวงษ์บุตรพระองค์เจ้าสิงหนาทราชดุรงค์ฤทธิ์ ในกรมพระพิทักษ เทเวศร์ เปนพระเจ้าบรมวงษ์เธอรัชกาลที่ ๒ ถวายตัวทำราชการในรัชกาล ที่ ๔ ถึงรัชกาลที่ ๕ เปนนายกวดมหาดเล็กหุ้มแพร แล้วเปนนายจ่ายง แล้ว เปนหลวงเดชนายเวร แล้วเปนเจ้าหมื่นสรรพเพธภักดี แล้วเปนพระยาเทเวศร วงษ์วิวัฒน์ จางวางมหาดเล็ก แล้วโปรดให้บนเจ้าพระยา เมื่อ วันที่ ๑๐ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๔๓ มีสำเนาประกาศดังนี้

ทรงพระราชดำริห์ว่า พระยาเทเวศรวงษ์วิวัฒน์ ได้รับราชการในกรม มหาดเล็ก ได้รับตำแหน่งโดยลำดับจนถึงเปนจางวาง แลเปนผู้บัญชาการ

กรมม้าแลกรมมหรศพ ราชการในระหว่างนั้นได้มีน่าที่ต่าง ๆ อันเปนที่ไว้วางพระราชหฤไทยสนิทเปนอันมาก ได้เปนกรรมการฎีกาแลกรรมการเรื่องที่นา แลได้รับราชการไปเจริญทางพระราชไมตรีกรุงรัสเซีย พร้อมด้วยพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงดำรงราชานุภาพ ที่เมืองลิวาเดีย แลได้เปนข้าหลวงไปปักปันเขตรแดนเมืองพัทลุง,เมืองสงขลา แล้วได้รับตำแหน่งเปนพระอภิบาลสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ ภายหลังได้เปนอุปนายกรัฐมนตรีแล้วเลื่อนขึ้นเปนสภานายก ครั้นเมื่อเริ่มจัดการกรมศุขาภิบาล ก็ได้รับตำแหน่งเปนอธิบดีในกรมนั้น แล้วเปนเสนาบดีกระทรวงโยธาธิการ ภายหลังจึงย้ายมาเปนเสนาบดีกระทรวงเกษตราธิการ พระยาเทเวศรวงษ์วิวัฒน์เปนผู้ได้สนิทชิดชอบพระราชอัธยาไศรยตั้งแต่เยาว์มา ประกอบด้วยสติปัญญาสามารถมีปฏิภาณปรีชาว่องไวในราชกิจทั้งปวง เมื่อได้รับราชการในน่าที่ใด ก็ได้ตั้งใจฉลองพระเดชพระคุณโดยความเอื้อเฟื้อมิได้ย่อหย่อน ได้ดำรงราชการในน่าที่เสนาบดีมาจนบัดนี้ สมควรที่จะเลื่อนยศบันดาศักดิ์ขึ้นเปนเจ้าพระยาผู้หนึ่งได้

จึ่งมีพระบรมราชโองการดำรัสสั่งให้สถาปนาพระยาเทเวศรวงษ์วิวัฒน์ขึ้นเปนเจ้าพระยา มีสมญาจาฤกในสุพรรณบัตรว่า เจ้าพระยาเทเวศรวงษ์วิวัฒน์ บรมขัติยราชสวามิภักดิ์ สมบูรณศักดิสุขุมชาติ มธุรวาทวิจิตร สรรพราชกิจพิจารณ์ มโหฬารคุณสมบัติ กัลยาณวัตรมหามาตยาธิบดี พุทธาทิศรีรัตนสาตา เมตตาชวาลยาไศรย ถวัลพิริยปรากรมพาหุ นาคนาม

ดำรงศักดินา ๑๐๐๐๐ จงเจริญทฤฆชนมายุพรรณศุขศิริสวัสดิพิพัฒมงคล ธนสารสมบัติ บริวารสมบูรณ์ทุกประการ

บุตรของเจ้าพระยาเทเวศรวงษ์วิวัฒน์ คือ พระยาศรีกฤดากร วราห์ กุญชร แล พระยาอาทรธุรศิลป์ ช่วง กุญชร พระยาวิชิตชลธาร เวศ กุญชร พระยามิตรธรรมพิทักษ์ ตุ่ม กุญชร เปนต้น

เจ้าพระยาสุรวงษ์วัฒนศักดิ โต

เจ้าพระยาสุรวงษ์วัฒนศักดิ นามเดิม โต บุนนาค เปนบุตรเจ้าพระยสุรวงษ์ไวยวัฒน์ ได้ไปเรียนวิชาเปนนายทหารปืนใหญ่มาแต่ประเทศอังกฤษ แรกรับราชการในรัชกาลที่ ๕ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๗ โปรดให้เปนพระอมรวิไสยสรเดช กรมทหารปืนใหญ่ ต่อมา เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๑ โปรดให้เปนพระยาสีหราชเดโชไชย ครั้น พ.ศ. ๒๔๔๓ โปรดให้เปนเจ้าพระยา มีสำเนาประกาศที่ทรงตั้งเมื่อวันที่ ๑๐ พฤศจิกายน ดังนี้ :—

ทรงพระราชดำริห์ว่า พระยาสีหราชเดโชไชย ได้ไปเรียนวิชาการฝ่ายทหารที่กรุงอิงค์แลนด์ ครั้นเมื่อกลับเข้ามาได้รับราชการเปนผู้บังคับการกองทหารปืนใหญ่ ได้จัดตั้งกองทหารปืนใหญ่ให้เปนแบบเรียบร้อยในระหว่างนั้น ได้เปนข้าหลวงออกไปเจรจาการเรื่องพาดสายโทรเลขที่เมืองสิงคโปร์ แลเปนข้าหลวงใหญ่รักษาราชการหัวเมืองชายทะเลฝั่งตวันตก แลได้ไปปราบปรามอั้งยี่ตำบลดอนกระเบื้องแขวงเมืองราชบุรีครั้งหนึ่ง ครั้นเมื่อต่อข้าศึก

ยกเข้ามาย้ายพระราชอาณาเขตรตำบลทุ่งเชียงคำ ก็ได้เปนผู้บังคับการทหารไปปราบฮ่อข้าศึกในครั้งนั้น ภายหลังได้เปนอุปทูตไปเจริญทางพระราชไมตรีกรุงญี่ปุ่น ครั้นเมื่อจัดการตั้งโรงเรียนนายร้อยทหารบก ได้เปนนายพันเอก จนภายหลังได้เลื่อนขึ้นเปนนายพลตรี บังคับการโรงเรียนนั้น ได้จัดการวางแบบธรรมเนียมอย่างโรงเรียนประเทศยุโรปเปนต้นมา แล้วได้รับตำแหน่งเปนที่ปลัดทัพบก ครั้นเมื่อสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ ผู้บัญชาการทหารบกเสด็จออกไปประเทศยุโรป ก็ได้รับตำแหน่งเปนผู้แทนผู้บัญชาการตลอดเวลานั้น ครั้นเมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินประเทศยุโรป ได้รับตำแหน่งเปนนายพลราชองครักษ์ ตามเสด็จพระราชดำเนินประจำพระองค์เสมอไปทุกประเทศแลทุกราชสำนัก มิได้มีเวลาคลาศจากพระองค์เลย ครั้นเมื่อเสด็จพระราชดำเนินกลับกรุงเทพมหานคร จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้เลื่อนตำแหน่งขึ้นเปนสมุหราชองครักษ์ ได้บังคับราชองครักษ์ทั้งปวงทั่วไป พระยาสีหราชเดโชไชยประกอบไปด้วยความรู้ในการฝ่ายทหารอันได้เรียนมาโดยชำนิชำนาญ มีกิริยาอัธยาไศรยเปนที่สรรเสริญของนานาประเทศ รอบรู้ในน่าที่ราชกิจอันเปนตำแหน่งของตน แลมีความอุสาหะจงรักภักดีต่อใต้ฝ่าลอองธุลีพระบาท ได้ประจำรักษาพระองค์อยู่เนืองนิตย์ เปนที่ไว้วางพระราชหฤไทย อนึ่งก็เปนผู้สืบเนื่องมาในตระกูลใหญ่อันได้รับราชการแผ่นดิน มีความชอบมาแต่ก่อนเปนอันมาก ควรที่จะได้มียศบันดาศักดิเปนเจ้าพระยาผู้หนึ่งได้

จึ่งมีพระบรมราชโองการดำรัสสั่งให้สถาปนาพระยาสีหราชเดโชไชยขึ้นเปนเจ้าพระยา มีสมญาจาฤกในสุพรรณบัตรว่า เจ้าพระยาสุรวงษ์วัฒนศักดิ อรรคยโยธมบรมนารถ วรุตมามาตย์มหาเสนาบดี ยุทธวิธีสมันตเวท อณิกเดชกิติกำจร สุจริตสาธรมหาสวามิภักดิ์ ราชานุรักษ์ธุรนิพัทธ ศรีรัตนไตรยสรณธาดา อุดมเมตยาชวาไศรย อภัยพิริยบรากรมพาหุ อัชนาม ดำรงศักดินา ๑๐๐๐๐ จงเจริญทฤฆชนมายุพรรณศุขศิริสวัสดิพิพัฒมงคล ธนสารสมบัติ บริวารสมบูรณ์ทุกประการเทอญ ฯะ

บุตรของเจ้าพระยาสุรวงษ์วัฒนศักดิ์ คือ พระยาสุริยานุวงษ์ประวัติ เติ่น บุนนาค พระยาสุรวงษ์วิวัฒน์ เติ้ยม บุนนาค พระยาสุพรรณสมบัติ ติน บุนนาค เปนต้น

เจ้าพระยาวิชิตวงษ์วุฒิไกร ม.ว. คลี่

เจ้าพระยาวิชิตวงษ์วุฒิไกร นามเดิม คลี่ สุทัศน์ เปนหม่อมราชวงษ์ บุตรหม่อมเจ้าจินดา ในกรมหมื่นไกรสรวิชิต พระเจ้าบรมวงษ์เธอรัชกาลที่ ๑ ในรัชกาลที่ ๔ เปนมหาดเล็กรับราชการในกรมธรรมการ ครั้นมาในรัชกาลที่ ๕ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๖ โปรดให้เปนพระวุฒิการบดี ศรีวิสุทธิสาสนวโรประการ จางวางกรมพระธรรมการ ครั้น พ.ศ. ๒๔๓๑ โปรดเลื่อนเปนพระยาในนามเดิม ครั้น พ.ศ. ๒๔๔๗ โปรดให้เปนเจ้าพระยา เมื่อวันที่ ๑๐ พฤศจิกายน มีคำเนาประกาศทรงตั้งดังนี้ :—

ทรงพระราชดำริห์ว่า พระยาวุฒิการบดี ได้ถวายตัวเปนมหาดเล็กมาแต่ในรัชกาลที่ ๔ ภายหลังได้รับราชการเปนผู้ช่วยในกรมสังฆการี ครั้นรัชกาลปัตยุบันนี้ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้เปนอธิบดีกรมสังฆการีแลธรรมการสืบมา จนได้เปนปลัดทูลฉลองเมื่อตั้งเปนกระทรวง จนได้เปนเสนาบดี รอบรู้ราชการในน่าที่เก่าใหม่เปนอันมาก อีกส่วนหนึ่งนั้นได้รับราชการเปนอุปนายกในรัฐมนตรี จนเปนผู้รั้งตำแหน่งสภานายก เปนองคมนตรี ได้รับน่าที่เปนกรรมการศาลฎีกาอยู่ช้านาน เจริญไวยวุฒิปรีชาสามารถรอบรู้ในราชกิจใหญ่น้อย แลมีความจงรักภักดีต่อใต้ฝ่าลอองธุลีพระบาท สมควรจะได้รับสุพรรณบัตรเปนเจ้าพระยาผู้หนึ่งได้

จึ่งมีพระบรมราชโองการดำรัสสั่งให้สถาปนา พระยาวุฒิการบดี ศรีวิสุทธิสาสนวโรประการ ขึ้นเปนเจ้าพระยา มีสมญาจาฤกในสุพรรณบัตรว่า เจ้าพระยาวิชิตวงษ์วุฒิไกร ศุภนัยนิติธารี ศรีวิสุทธิสาสนวโรประการ บรมนฤบาลสวามิภักดี์ สุขุมศักดิสมบุรณ์ สุนทรพจนพิจิตร ราชกิจจานุกิจโกศล พหลกัลยาณวัตร ศรีรัตนสรณาภรณ์ สถาวรเมตตาธยาไศรย อภัยพิริยบรากรมพาหุ คชนาม ถือศักดินา ๑๐๐๐๐ จงเจริญทฤฆชนมายุ พรรณศุขศิริสวัสดิพิพัฒมงคล ธนสารสมบัติบริวารสมบุรณ์ทุกประการ เทอญฯ

บุตรของเจ้าพระยาวิชิตวงษ์วุฒิไกร คือ พระพุฒิพงษ์พัฒนกร เจริญ สุทัศน์ หลวงวินิจวิทยาการ วัฒนา สุทัศน์ เปนต้น

เจ้าพระยาสุธรรมมนตรี หนูพร้อม

เจ้าพระยาสุธรรมมนตรี นามเดิม หนูพร้อม ณนคร เปนบุตรเจ้าพระยานครศรีธรรมราช น้อยกลาง เดิมในรัชกาลที่ ๔ เปนพระเสนหามนตรี แล้วโปรดให้เปนพระยาศรีธรรมราช สำเร็จราชการเมืองนครศรีธรรมราช มาในรัชกาลที่ ๕ โปรดให้เปนเจ้าพระยาสุธรรมมนตรี เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๘ มีสำเนาจดหมายเหตุที่ทรงตั้งในราชกิจจานุเบกษาดังนี้

วันที่ ๖ กรกฎาคม รัตนโกสินทรศก ๑๒๔ เวลาบ่าย ๔ โมง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จออกประทับณสนามน่าพลับพลาเมืองนครศรีธรรมราช ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานสัญญาบัตรให้พระยานครศรีธรรมราชชาติเดโชไชย มไหสวริยาธิบดี อภัยพิริยบรากรมพาหุ เปนเจ้าพระยาสุธรรมมนตรี ศรีธรรมราช มาตยพงษ์สถาพร วรเดโชไชย อภัยพิริยบรากรมพาหุ จางวางเมืองนครศรีธรรมราช ถือศักดินา ๑๐๐๐๐

บุตรของเจ้าพระยาสุธรรมมนตรี คือ พระยาสีหราชเดโชไชย แย้ม ณนคร แลพระยานครกุลเชฐ มเหศรภักดิ์ เอียด ณนคร แลพระสำราญคามคณาภิบาล พร้อม ณนคร เปนต้น

เจ้าพระยาศรีธรรมาธิราช เวก

เจ้าพระยาศรีธรรมาธิราช นามเดิม เวก บุณยรัตพันธุ์ เปนบุตรเจ้าพระยาภูธราภัย เดิมในรัชกาลที่ ๔ เปนนายพินัยราชกิจ มหาดเล็กหุ้มแพร ครั้นถึงรัชกาลที่ ๕ เปนนายกวดมหาดเล็กหุ้มแพรต้นเชือก แล้ว

เปนนายจ่ายวด แล้วเปนพระสุริยภักดี เจ้ากรมพระตำรวจสนมทหาร ภายหลังเปนพระยาราชวรานุกูล ปลัดทูลฉลองกระทรวงมหาดไทย แล้วโปรดให้เปนพระยาศรีธรรมาธิราชในกระทรวงวัง ครั้น พ.ศ. ๒๔๔๘ โปรดให้เปนเจ้าพระยา เมื่อวันที่ ๑๐ พฤศจิกายน มีสำเนาประกาศที่ทรงตั้งดังนี้ : —

ทรงพระราชดำริห์ว่า พระยาศรีธรรมาธิราช เปนตระกูลข้าราชการเก่าอันเปนที่สนิทไว้วางพระราชหฤไทยสืบมาแต่พระบรมราชบรรพบุรุษจึ่งทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ให้ดำรงบันดาศักดิใหญ่สืบมาทุกชั่วชั้น ส่วนพระยาศรีธรรมาธิราชนี้ ก็ได้รับราชการฉลองพระเดชพระคุณมาช้านาน เปนแม่ทัพไปในราชการสงคราม ต้องบื่นข้าศึกเกือบจะถึงอันตรายแก่ชีวิตร มีพระราชประสงค์จะทรงยกย่องเชิดชูตระกูลข้าราชการอันพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในต้นพระบรมราชวงษ์ทรงยกย่องไว้ให้ยืนยาวสืบไป และจะเชิดชูความชอบพระยาศรีธรรมาธิราชไว้ให้ปรากฏ จึ่งมีพระบรมราชโองการดำรัสสั่ง ให้เลื่อนพระยาศรีธรรมาธิราช ขึ้นเปนเจ้าพระยา มีอิศริยยศอย่างสูง รับราชทินนามตามตำแหน่งว่า เจ้าพระยาศรีธรรมาธิราช อันเตบุริกามาตย์มหานิเวศนานุรักษ์ ภูธรามัจศักดิพิพัฒน์ศรีสัตยธาดา อภัยพิริยบราากรมพาหุ ดำรงศักดินา ๑๐๐๐๐ จงเจริญศุขสวัสดิ์พิพัฒมงคลทุกประการ เทอญ ฯ

บุตรของเจ้าพระยาศรีธรรมาธิราช คือ พระสุรราชภักดี อ่วม บุณยรัตพันธุ์ หมื่นทรงสุรฤทธิ์ พราว บุณยรัตพันธุ์ เปนต้น

เจ้าพระยาอภัยภูเบศร์ ชุ่ม

เจ้าพระยาอภัยภูเบศร์ นามเดิม ชุ่ม เปนบุตรเจ้าพระยาคทาธรธรณินทร์ เดิมในรัชกาลที่ ๕ รับราชการในกรมมหาดเล็ก เปนนายรองเล่ห์อาวุธแล้วเปนพระอภัยพิทักษ์ ผู้ช่วยราชการเมืองบัตบอง ภายหลังโปรดให้เปนพระยาคทาธรธรณินทร์ ผู้สำเร็จราชการเมืองพระตะบอง ครั้นมาในพ.ศ. ๒๔๔๙ โปรดให้เปนเจ้าพระยา มีสำเนาจดหมายเหตุในราชกิจจานุเบกษาดังนี้ :—

วันที่ ๑๘ พฤศจิกายน รัตนโกสินทรศก ๑๒๖ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จออกพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานสัญญาบัตรแก่ข้าราชการ คือ :—

ให้พระยาคทาธรธรณินทร์ รามนรินทรอินทราธิบดี พิริยพาห เปนเจ้าพระยาอภัยภูเบศร์ บรมนเรศร์สวามิภักดิ์ สมบูรณศักดิสุกุลพันธุ์ ยุติธรรม์สุรภาพอัธยาไศรย อภัยพิริยบรากรมพาหุ มีตำแหน่งราชการในกระทรวงมหาดไทย ถือศักดินา ๑๐๐๐๐

บุตรของเจ้าพระยาอภัยภูเบศร์ คือ พระอภัยพิทักษ์ เลื่อม เปนต้น

เจ้าพระยายมราช ปั้น

เจ้าพระยายมราช นามเดิม ปั้น สุขุม เมื่อบวชเปนเปรียญ ครั้นลาสิกขามารับราชการในรัชกาลที่ ๕ เปนขุนวิจิตรวรสาส์น มีตำแหน่งราชการในกรมพระอาลักษณ์ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๘ แล้วเลื่อนเปนหลวงวิจิตร

วรสาสน์ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๔ เลื่อนเปนพระวิจิตรวรสาสน์ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๖ เปนพระยาสุขุมนัยวินิต เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๙ โปรดให้เปนเจ้าพระยา เมื่อวันที่ ๑๖ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๕๑ มีสำเนาประกาศที่ทรงตั้งดังนี้ :—

ทรงพระราชดำริห์ว่า พระยาสุขุมนัยวินิต ได้เริ่มต้นรับราชการมาในกรมศึกษาธิการ เหตุด้วยเปนผู้ได้เรียนภาษาบาฬีมีความรู้ เข้าแปลในสนามมีประโยคได้เปนเปรียญ ภายหลังได้เปนผู้โดยเสด็จพระเจ้าลูกเธอ ๔ พระองค์ออกไปทรงเล่าเรียนในประเทศยุโรปเปนครั้งแรก เพราะเหตุที่ได้ถวายพระอักษรภาษาไทยมาแต่ยังเสด็จอยู่ในกรุงเทพ ฯ เปนที่รักใคร่ของพระเจ้าลูกเธอผู้เปนศิษย์โดยสนิททุกพระองค์ ครั้นเมื่อพระเจ้าลูกเธอเสด็จเข้าเรียนภาษาอังกฤษมีเวลาว่าง จึ่งทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้เปนผู้ช่วยในสถานทูตสยามกรุงลอนดอนอีกตำแหน่งหนึ่ง ได้ถือเอาโอกาศอันออกไปอยู่ในประเทศยุโรปนั้นด้วยดี เรียนภาษาอังกฤษในระหว่าง ๗ ปีที่ได้รับราชการอยู่นั้นด้วยความเพียรแลทุนของตนเอง มีความรู้กว้างขวาง ทั้งเปนผู้ที่ได้เข้าตามเสด็จพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงเทวะวงษ์วโรประการ แลพระเจ้าน้องยาเธอกรมหลวงดำรงราชานุภาพ ซึ่งเสด็จไปยังราชสำนักต่าง ๆ ในประเทศยุโรปแลอเมริกา ในชั้นหลังที่สุดได้เปนเลขานุการ แลทำการแทนราชทูตสยามในประเทศอังกฤษชั่วคราว ครั้นเมื่อกลับเข้ามายังกรุงเทพมหานคร ได้เริ่มต้นรับราชการเปนเลขานุการเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย แล้วไปเปนข้าหลวงพิเศษจัดการเมืองสงขลา

แลเมืองพัทลุง ซึ่งภายหลังรวมขึ้นเปนมณฑลนครศรีธรรมราช แล้วแลขยายออกไปถึงเมืองมลายู ๗ เมือง ได้เริ่มต้นตั้งการปกครองมณฑลด้วยความสามารถเปนอันมาก วางแบบอย่างการปกครองการสรรพากรแลคลังตั้งการยุติธรรมวางระเบียบแบบอย่างก่อนที่จะส่งยังกระทรวง ส่วนการโยธาเริ่มมณฑลนั้น ก็ได้ขุดคลองแลทำทาง เปนที่สัญจรไปมาทั้งทางบกทางเรือเปนอันมาก ส่วนการปกครองเมืองมลายูซึ่งเปนการยากด้วยเกี่ยวแก่สาสนา ก็ได้จัดวิธีพิจารณาอนุโลมตาม ให้เปนการสำเร็จลงเปนแบบอย่างเรียบร้อยได้ ส่วนการจรในระหว่างที่รับราชการนั้น ก็มีหลายคราวคือ ไปประเทศอินเดียแลชวา แลไปรักษาราชการแลทำสัญญาเมืองกลันตันอันเปนข้อราชการสำคัญที่ต้องใช้สติปัญญาเปนอันมาก ได้รับราชการในมณฑลนอกกรุง ฯ เปนเวลาถึง ๑๐ ปี มีความรู้แลชำนาญกว้างขวางในทางปกครองพระราชอาณาเขตร ครั้นเมื่อรัตนโกสินทรศก ๑๒๕ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ให้เข้ามารับราชการในตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงโยธาธิการ ได้เริ่มจัดการในกระทรวงนั้น ทั้งเปนผู้ที่ได้รับฉลองพระเดชพระคุณ การส่วนพระองค์ในการก่อสร้างพระที่นั่งอัมพรสถานแลดำริห์เริ่มก่อสร้างพระที่นั่งอนันตสมาคม มีเวลาได้ออกไปตรวจการในมณฑลไทรบุรี แลมลายูประเทศซึ่งเข้ากันในการปกครอง ครั้นเมื่อเสด็จพระราชดำเนินกลับจากประเทศยุโรปครั้งนี้ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ย้ายไปรับราชการในตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงนครบาล เพื่อจะได้ตรวจตราจัดการปกครองมณฑลกรุงเทพ ฯ แลบัญชาการกรมศุขาภิบาล

ส่วนการซึ่งได้ฉลองพระเดชพระคุณเฉภาะพระองค์มีการก่อสร้างพระที่นั่งเปนต้น ก็ยังคงติดอยู่เปนการเฉภาะตนอีกแผนกหนึ่ง

พระยาสุขุมนัยวินิต . เปนผู้มีอัธยาไศรยซื่อตรง มั่นคงต่อความคิดอันได้กำหนดไว้ว่าจะทำแล้วมิได้ละเลยให้จืดจางเคลื่อนคลาย มีความรู้แลสติปัญญาพอที่จะใช้ความตั้งใจนั้นให้ดำเนินไปได้ด้วยแยบคายแลอุบายอันชอบ ประกอบด้วยความกตัญญูแลกตเวที ทั้งเมตตาปรานีเปนเบื้องน่า มีความอุสาหแลความเพียรเปนกำลัง จึงอาจจะยังราชกิจทั้งปวงในน่าที่ให้สำเร็จได้ โดยสดวกดีควรจะชม เปนที่นิยมทั่วไปในหมู่ชนเปนอันมาก ปรากฏมาโดยลำดับ ทรงพระราชดำริห์ว่าผู้ซึ่งมีอัธยาไศรยแลความสามารถเช่นนี้ คงจะได้รับราชการในตำแหน่งน่าที่ยืนยาวสืบไป เปนผู้สมควรจะได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมยกย่องขึ้นไว้ ในตำแหน่งเจ้าพระยา ให้เปนตัวอย่างของข้าราชการทั้งปวงสืบไปภายน่า

จึงมีพระบรมราชโองการดำรัสสั่งให้สถาปนาพระยาสุขุมนัยวินิต ขึ้นเปนเจ้าพระยา มีสมญาจาฤกในหิรัญบัตรว่า **เจ้าพระยายมราช ชาติเสนางคนรินทร์ มหินทราธิบดี ศรีวิไชยราชมไหสวรรย์บริรักษ์ ภูมิพิทักษ์โลกาธิกรณ์ สิงหพาหเทพยมุรธาธรราชธานี มหาสมุหประธาน สุขุมนัยบริหาร อเนกนรสมาคม สรรโพดมสุทธิศุขวัฒนาการ มหานคราภิบาลอรรคมาตยาธิบดี อภัยพิริยบรากรมพาหุ คชนาม ถือศักดินา ๑๐๐๐๐ จงเจริญทฤฆชนมายุพรรณศุขศิริสวัสดิพิพัฒมงคลธนสารสมบัติบริวารสมบูรณ์ทุกประการเทอญ ฯ**

บุตรของเจ้าพระยายมราช คือ พระยาสุขุมนัยวินิต สวาดิ สุขุม เปนต้น

เจ้าพระยาสุรสีห์วิสิษฐศักดิ เชย

เจ้าพระยาสุรสีห์วิสิษฐศักดิ นามเดิม เชย กัลยาณมิตร เปนบุตรพระยามหาอำมาตยาธิบดี ชื่น กัลยาณมิตร เปนหลานเจ้าพระยานิกรบดินทร์ เดิมในรัชกาลที่ ๕ รับราชการในกรมมหาดเล็ก โปรดให้เปนนายรองพิจิตรสรรพการ แล้วเปนจ่าเร่งงานรัตรุตกรมพระตำรวจ แล้วโปรดให้เปนพระยาศรีสุริยราชวรานุวัตร ผู้ว่าราชการเมืองพิไชย ครั้น พ.ศ.๒๔๕๒ โปรดให้เปนเจ้าพระยา มีสำเนาประกาศที่ทรงตั้งดังนี้

ศุภมัสดุ พระพุทธศาสนกาลเปนอดีตภาคล่วงแล้ว ๒๔๕๒ พรรษา ปัตยุบันกาล จันทรคตินิยม กุกุฏสังวัจฉร บุษยมาศศุกรปักษ์ ฉัฐดิถีรวิวาร สุริยคติกาล รัตนโกสินทรศก ๑๒๘ มกราคม โสฬสมาสาหคุณพิเศษ ปริเฉทกาลกำหนด พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ บดินทรเทพยมหามงกุฎ บุรุษยรัตนราชรวิวงษ์ วรุตมพงษบริพัตร วรขัติยราชนิกโรดม จาตุรันตบรมมหาจักรพรรดิราชสังกาศ บรมธรรมิกมหาราชาธิราช บรมนารถบพิตร พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริห์ว่า พระยาสุรสีห์วิสิษฐศักดิ เปนเนื้อแนวอรรคมหาเสนาธิบดี อันมีความสวามิภักดิแต่เดิมมา เริ่มรับราชการในกรมมหาดเล็กแลตำรวจ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ขึ้นไปราชการเมืองพิไชย ได้ทำราชการโดยความซื่อสัจสุจริตแลด้วยสติปัญญา จนเปนที่ยินดีของประชาราษฎร ขอให้เปนผู้ว่าราชการเมืองพิไชย แล้วได้รับราชการสำคัญในหัวเมืองลาวประเทศราช

เวลามีราชการขับขัน ครั้นเวลาเสด็จพระราชดำเนินประพาศประเทศยุโรปครั้งแรก ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ตามเสด็จพระราชดำเนินในน่าที่กรมวังผู้ใหญ่ ได้ฉลองพระเดชพระคุณราชการในส่วนพระองค์เวลาเสด็จพระราชดำเนินทุรัศสถานนับว่าเปนเพื่อนยากลำบาก ได้เปนข้าหลวงเทศาภิบาลจัดการมณฑลพิศณุโลก เปนหลักฐาน เรียบร้อยดีกว่ามณฑลอื่น ๆ ในเวลานั้น ครั้นเมื่อเงี้ยวก่อเหตุจลาจลขึ้นในมณฑลพายัพได้ลงมารับราชการอยู่กระทรวงมหาดไทยในเวลาราชการขับขัน ครั้นเมื่อการปราบปรามผู้ร้ายสงบ จะจัดวางการมณฑลพายัพให้เปนหลักฐานมั่นคงสืบไป ทรงพระราชดำริห์เห็นสติปัญญาสามารถแลความซื่อตรงของพระยาสุรสีห์วิสิษฐศักดิ อาจจะวางแบบอย่างราชการให้เปนหลักฐานมั่นคงได้ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้เปนข้าหลวงขึ้นไปสำเร็จราชการสิทธิขาดในมณฑลพายัพ ตั้งแต่พระยาสุรสีห์วิสิษฐศักดิได้ดำรงตำแหน่งมา ราชการทั้งปวง ก็ลงระเบียบเรียบร้อยโดยลำดับจนณบัดนี้ดุจหัวเมืองชั้นใน เปนที่เบาพระราชหฤไทยเปนอันมาก อัธยาไศรยมั่นคงซื่อตรงประกอบด้วยสติปัญญาสามารถ กับทั้งความจงรักภักดีต่อใต้ฝ่าลอองธุลีพระบาท แลความโอบอ้อมอารีอันเปนคุณสมบัติของพระยาสุรสีห์วิสิษฐศักดิ เปนเหตุให้ทำราชการในน่าที่อันสำคัญ ๆ สำเร็จลุล่วงแลยั่งยืนมั่นคงดังนี้ สมควรที่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ยกย่องขึ้นไว้ในบันดาศักดิเจ้าพระยาเสมอเสนาบดีผู้หนึ่งได้ จึงมีพระบรมราชโองการ

ดำรัสสั่งให้เลื่อนพระยาสุรสีห์วิสิษฐศักดิ ขึ้นเปนเจ้าพระยา มีอิศริยยศอย่างสูง รับราชทินนามตามตำแหน่งว่า เจ้าพระยาสุรสีห์วิสิษฐศักดิ อรรคราชวโรปกร บดินทรเทพยภักดี ราชกรณียกิจจำนง มหามัตยพงษ์ประพัทธ กัลยาณวัตรวิบุลย์ อดุลยอาชวาชยาไศรย อภัยพิริยบรากรมพาหุ ดำรงศักดินา ๑๐๐๐๐ จงเจริญศุขสวัสดิพิพัฒมงคลทุกประการ เทอญ ฯ

บุตรธิดาของท่าน คือ พระสุวรรณโลกบุรีศรีอุตรเกษตร เชียร แล หม่อมชื้นในพระเจ้าพี่ยาเธอ กรมหลวงปราจิณกิติบดี เปนต้น

ครั้นถึงรัชกาลปัตยุบันนี้เจ้าพระยาสุรสีห์วิสิษฐศักดิได้รับพระราชทานเกียรติยศเลื่อนขึ้นเปนเจ้าพระยาหิรัญบัตร เมื่อวันที่ ๓ เมษายนพ.ศ.๒๔๖๑ มีประกาศดังนี้

ศุภมัสดุ พระพุทธสาสนกาลเปนอดีตภาค ๒๔๖๑ พรรษา ปัตยุบันกาล ตุรงคสังวัจฉร เมษายนมาศ ตติยสุรทิน วุธวาร โดยกาลกำหนด

พระบาทสมเด็จพระรามาธิบดี ศรีสินทรมหาวชิราวุธ พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

ทรงพระราชดำริห์ว่า เจ้าพระยาสุรสีห์วิสิษฐศักดิ เปนเชื้อสกุลอรรคมหาเสนาบดี อันมีความสวามิภักดิแต่เดิมมา เปนผู้มีกตัญญูแต่รัชสมัยของสมเด็จพระบรมชนกาธิราช พระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๕ ว่า เปนผู้ดำเนินตามรอยบรรพบุรุษ ก็ยมีความซื่อตรงจงรักภักดีต่อพระ

ราชาธิบดีแลน่าที่ราชการ กอปรด้วยคุณวุฒินานาดังปรากฏอยู่ในประกาศพระบรมราชโองการ ของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิราชทรงตั้งเปนเจ้าพระยานั้นแล้ว สมเด็จพระบรมชนกาธิราชทรงตระหนักในอัธยาศรัยมั่นคงซื่อตรงจงรักภักดีต่อใต้ฝ่าลอองธุลีพระบาทแลน่าที่ราชการ แลกอปรด้วยความโอบอ้อมอารีอันเปนคุณสมบัติของเจ้าพระยาสุรสีห์วิสิษฐศักดิ เปนเหตุให้การราชการในน่าที่สำคัญสำเร็จลุล่วงแลยั่งยืนมั่นคง ดังนี้ จึ่งทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ยกย่องขึ้นเปนเจ้าพระยาสัญญาบัตร เปนบันดาศักดิสูงสุดเสมอเสนาบดีผู้หนึ่ง

ส่วนพระองค์พระบาทสมเด็จพระรามาธิบดี ศรีสินทรมหาวชิราวุธ พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงสังเกตตระหนักในอัธยาศรัยเจ้าพระยาสุรสีห์วิสิษฐศักดิ ครั้งโดยเสด็จพระราชดำเนิรสมเด็จพระบรมชนกาธิราชประพาศยุโรปประเทศ แลเมื่อเสด็จเลียบมณฑลภาคพายัพต่างพระองค์สมเด็จพระบรมชนกาธิราช ก็ได้ทรงสังเกตทางราชการที่เจ้าพระยาสุรสีห์วิสิษฐศักดิปฏิบัติสมด้วยพระราชอัธยาศรัย

ครั้นเมื่อพระองค์ได้เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติฉลองพระองค์สมเด็จพระบรมชนกาธิราช ทรงพระราชวิจารณในรัฏฐาธิปาตในบายรวมมณฑลทั้งปักษ์ใต้ฝ่ายเหนือเปนภาค ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้เจ้าพระยาสุรสีห์วิสิษฐศักดิ เปนอุปราชคนแรกในมณฑลภาคพายัพ หากตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงมหาดไทยว่างลง ทรงพระราชดำริห์เห็นว่า เจ้าพระยา

สุรสีห์วิสิษฐศักดิเปนผู้มีปรีชาสามารถในทางการปกครอง ได้ทำการด้วยตนเองเห็นผลสำเร็จเปนหลักฐานมาแล้ว ทั้งรอบรู้ราชการในกระทรวงมหาดไทยเคยรับราชการในเวลาขับขัน แลเคยทำการแทนเสนาบดีโดยเรียบร้อย จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ เลือกสรรให้มารับราชการในตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย เจ้าพระยาสุรสีห์วิสิษฐศักดิได้รับราชการฉลองพระเดชพระคุณในสมัยที่ราชการเปลี่ยนแปลงใหม่ ติดต่อกับกระทรวงทบวงการทั้งหลาย อาศรัยอัธยาศรัยอันสุขุมแลวิริยภาพ กอปรด้วยสามัคคีธรรม เจ้าพระยาสุรสีห์วิสิษฐศักดิได้รักษาราชการในตำแหน่งสำคัญมาโดยเรียบร้อย วางระเบียบราชการให้เปนผลสำเร็จโดยกว้างขวางแลละเอียดดีขึ้นโดยลำดับมา สมควรแก่ตำแหน่งเสนาบดีที่ไว้วางพระราชหฤทัย แลมีความซื่อตรงจงรักภักดีต่อใต้ฝ่าลอองธุลีพระบาทโดยแน่นแฟ้น สมควรจะทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้มีอิศริยยศเสมอเจ้าพระยาเสนาบดีทั้งหลาย

จึ่งมีพระบรมราชโองการดำรัสสั่งให้สถาปนาเจ้าพระยาสุรสีห์วิสิษฐศักดิขึ้นเปนเจ้าพระยา รับพระราชทานหิรัญบัฏ มีสมญาจาฤกในหิรัญบัฏ ว่า เจ้าพระยาสุรสีห์วิสิษฐศักดิ อรรคราชวโรปกร บดินทรเทพยภักดี ราชกรณียกิจจำนง มหามัตยพงศ์ประพัทธ์ กัลยาณวัตรวิบุลย์ อดุลยอาชวาธยาศรัย อภัยพิริยบรากรมพาหุ อัชนาม ดำรงศักดินา ๑๐๐๐๐ จงเจริญทฤฆชนมายุ พรรณพลสุขศิริสวัสดิพิพัฒมงคล ธนสารสมบัติ บริวารสมบูรณทุกประการเทอญ ฯ

รัชกาลปัจจุบันนี้

เจ้าพระยาสิริรัตนมนตรี (หงษ์ สุจริตกุล)

เจ้าพระยาสิริรัตนมนตรี นามเดิม หงษ์ สุจริตกุล เปนพี่พระไอยิกาในรัชกาลปัจจุบันนี้ ถวายตัวเปนมหาดเล็กแต่ในรัชกาลที่ ๓ ถึงรัชกาลที่ ๔ ได้เปนนายพลพัน หุ้มแพรมหาดเล็ก แล้วเปนนายจ่าเรศ ถึงรัชกาลที่ ๕ เลื่อนเปนหลวงนาวานุรักษ์ กรมรักษาโรงเรือ แล้วเปนพระยาราชประสิทธิ เจ้ากรมพระคลังวิเศษ แล้วเลื่อนเปนพระยาศรีพิพัฒน์รัตนราชโกษาธิบดี มาในรัชกาลปัจจุบันนี้โปรดให้เลื่อนเปนเจ้าพระยา มีคำประกาศดังนี้÷—

ศุภมัสดุ พระพุทธสาสนกาลเปนอดีตภาค ๒๔๕๓ พรรษา กาลปัตยุบันจันทรโคจร โสณสัมพัตสร ผุสมาสสุกกปักษ์ จตุรดิถี ภุมวาร สุริยคติกาล รัตนโกสินทรศก ๑๒๙ มกราคมมาส ตติยสุรทิน โดยกาลนิยม

พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาวชิราวุธ เอกอรรคมหาบุรุษบรมนราธิราช พินิตประชานารถมหาสมมตวงศ์ อดิศัยพงศ์วิมลรัตน วรขัตติยราชนิกโรดม จาตุรันตบรมมหาจักรพรรดิราชสังกาศ อุภโตสุชาตสังสุทธเคราะหณีจักรีบรมนารถ จุฬาลงกรณ์ราชวรางกูร บรมมกุฎนเรนทร์สูรสันตติวงศวิศิษฐ์ สุสาธิตบุรพาธิการ อตุลยกฤษฎาภินิหารอติเรกบุญฤทธิ์ ธัญลักษณวิจิตรโสภาคยสรรพางค์ มหาชโนตมางคประณตบาทบงกชยุคล ประสิทธิ

ห้องสมุ
มหาวิทยาลัยธรร

สรรพศุภผลอุดมบรมสุขุมาลย์ ทิพยเทพาวตารไพศาลเกียรติคุณอดุลย พิเศษ สรรพเทเวศรานุรักษ์ บุริมศักดิสมญาเทพทวาราวดี ศรีมหาบุรุษ สุตสมบัติ เสนางคนิกรรัตนอัศวโกศล ประพนธปรีชามัทวสมาจาร บริบูรณ์ คุณสารสยามาทินครวรุตเมกราชดิลก มหาปริวารนายกอนันต์มหันตวรฤทธิ เดช สรรพวิเศษศิรินธร บรมชนกาดิศรสมมต ประสิทธิวรยศมโหดมบรม ราชสมบัติ นพปฎลเสวตรฉัตราดิฉัตร ศิริรัตโนปลักษณมหา บรมราชา ภิเศกาภิสิต สรรพทศทิศวิชิตไชย สกลมไหศวริยมหาสวามินทร์ มเหศวร มหินทรมหารามาธิราชวโรดม บรมนารถชาติอาชาวไศรย พุทธาทิไตร รัตนสรณารักษ์ อดุลยศักดิอรรคนเรศรามาธิบดี เมตตากรุณาสีตลหฤทัย อโนปมัยบุญการ สกลไพศาลมหารัษฎาธิเบนทร์ ปรเมนทรธรรมิกมหา ราชาธิราชบรมนารถบพิตร พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

ทรงพระราชดำริห์ว่า พระยาศรีพิพัฒน์รัตนราชโกษาธิบดี ได้ถวายตัว เปนมหาดเล็กแต่ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ครั้นใน แผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็ได้รับใช้ใกล้ชิดพระองค์ ทรงพระกรุณาอย่างยิ่ง ได้เปนผู้ถวายอยู่งานนวดมิได้ขาด แลเมื่อเวลาทรง พระประชวร ก็ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้เข้าไปเฝ้า พยาบาลข้างในที่พระบรรธม จนกระทั่งถึงเวลาสวรรคต ครั้นภายหลัง

มาในรัชกาลของพระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง ก็ได้รับราชการในตำแหน่งน่าที่ต่าง ๆ เปนลำดับเปนที่ไว้วางพระหฤทัย แลทรงพระเมตตากรุณายกย่องให้ได้รับเกียรติยศเปนขุนนางผู้ใหญ่ รับราชการสนองพระเดชพระคุณด้วยวิริยภาพอันสม่ำเสมอมิได้มีความย่อท้อ มีน้ำใจสุจริตจงรักภักดี เปนตัวอย่างอันประเสริฐของข้าราชการผู้หนึ่ง

ส่วนพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น ตั้งแต่ทรงพระเยาว์มาก็ได้เคยทรงนับถือพระยาศรีพิพัฒน์ ว่าเปนพระประยูรญาติผู้ใหญ่ แลทรงเชื่อแน่พระราชหฤทัย ในความจงรักภักดีต่อใต้ฝ่าลอองธุลีพระบาทมิได้ย่อหย่อน จึ่งเปนผู้ที่สมควรจะทรงยกย่องพระราชทานถานันดรศักดิอันสูงได้

จึ่งมีพระบรมราชโองการดำรัสสั่ง ให้สถาปนาพระยาศรีพิพัฒน์รัตนราชโกษาธิบดี ขึ้นเปนเจ้าพระยา มีสมญาจาฤกในหิรัญบัตรว่า เจ้าพระยาสิริรัตนมนตรี เทพวัชรีมหาประยุรญาติ บรมนารถมานิตวิสิฐศักดิ สัตยารักษ์สถาพร จิรุปกรณราชกิจ สุจริตจริยวัตร รัตตัญญุบุรุษสุทธิถิราธยาไศรย ศรีรัตนไตรยคุณธาดา อภัยพิริยบรากรมพาหุ อัชนาม ถือศักดินา ๑๐๐๐๐ จงเจริญทฤฆชนมายุพรรณ ศุขศิริสวัสดิพิพัฒมงคลธนสารสมบัติ บริวารสมบูรณ์ทุกประการ เทอญ ฯะ

บุตรธิดาของท่าน ธิดา คือ หม่อมใหญ่ในสมเด็จกรมพระยาเทววงศ์วโรปการ บุตรคือ พระยาสุธรรมไมตรี (สงบ) แลพระยารัตนโกษา (เล็ก) ซึ่งเปนบิดาของพระยาอนุรักษ์ราชมณเฑียร (อู๊ด) เปนต้น

เจ้าพระยาวงษานุประพัทธ (ม. ร. ว. สท้าน)

เจ้าพระยาวงษานุประพัทธ นามเดิม หม่อมราชวงษ์ สท้าน สนิทวงศ์ ณกรุงเทพ เปนบุตรพระวรวงษ์เธอ พระองค์เจ้าสายสนิทวงษ์ ในพระเจ้าบรมวงษ์เธอชั้น ๒ กรมหลวงวงษาธิราชสนิท ออกไปเรียนวิชาได้เปนนายทหารบกในประเทศเดนมารค กลับเข้ามารับราชการในทหารบก เมื่อในรัชกาลที่ ๕ พระราชทานสัญญาบัตรเปนหม่อมชาติเดชอุดม หม่อมราชินิกูล รับราชการทหารจนมียศเปนนายพล พระราชทานสัญญาบัตรเปนพระยาวงษานุประพัทธ วิบุลยปริวัตรเกษตราธิบดี รับราชการในตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงเกษตราธิการ ถึงรัชกาลปัจจุบันนี้ ทรงพระกรุณาโปรดให้เปนเจ้าพระยา มีคำประกาศดังนี้ :—

ศุภมัสดุ พระพุทธสาสนกาลเปนอดีตภาค ๒๔๕๔ พรรษา กาลปัตยุบันจันทรโคจร วราหะสัมพัตสร กรรติกมาศ กาฬปักษ์ฉัฏฐีดิถี โสรวารสุริยคติกาล รัตนโกสินทรศก ๑๓๐ พฤศจิกายนมาส เอกาทสมสุรทิน โดยกาลนิยม

พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาวชิราวุธ ฯ พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริห์ว่า พระยาวงษานุประพัทธ วิบุลยปริวัตรเกษตราธิบดี ได้ไปศึกษาวิชาการทหารบกณกรุงเดนมารค ได้คุ้นเคยกับสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินแลเจ้านายในกรุงนั้น แลได้รับความสรรเสริญเพื่อความอุสาหเปนอันมาก ครั้นเมื่อเสร็จการเล่าเรียนณกรุงเดนมารคแล้ว ก็ยังได้ไปพักอยู่ดูการทหารในประเทศฝรั่งเศสอีกด้วย พอกลับเข้ามาถึงกรุงเทพ ฯ ก็ได้รับราชการสนองพระเดชพระคุณในราชการจรสำคัญ คือ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้เข้านั่งในที่ประชุมปฤกษาสัญญาระหว่างกรุงสยามกับประเทศฝรั่งเศส แล้วได้เข้ารับราชการในกรมยุทธนาธิการ มีตำแหน่งประจำการเลื่อนขึ้นเปนลำดับ คือ เปนรองยกรบัตรทัพบกใหญ่ เปนรองเสนาธิการ เปนผู้บังคับการโรงเรียนนายร้อยทหารบก แลเสนาธิการทหารบกเปนที่สุด ได้รับราชการในน่าที่เหล่านั้นโดยเรียบร้อย แลเปนประโยชน์ดีแก่ราชการทหารบกเปนอันมาก นับว่ามีความชอบอยู่ส่วนหนึ่งแล้ว ทั้งในระหว่างนี้ยังได้รับราชการเปนน่าที่พิเศษสำคัญ ๆ อีก อันนับว่าเปนการจร คือ เปนประธานกรรมการออกไปตรวจรับอาวุธ แลกระสุนดินปืนซึ่งรัฐบาลได้สั่งให้ทำณประเทศญี่ปุ่น แลดูตรวจการทหารในประเทศนั้นด้วยครั้งหนึ่ง เปนข้าหลวงใหญ่ปักปันเขตรแดนระหว่างกรุงสยามแลแคว้นอินโดจีนของฝรั่งเศสครั้งหนึ่ง เปนผู้แทน

รัฐบาลมีอำนาจเต็มออกไปในการประชุมใหญ่สงบศึกครั้งที่ ๒ ณกรุงเฮก ครั้งหนึ่ง ราชการพิเศษทั้ง ๓ ครั้งอันกล่าวมาแล้วนี้ก็ล้วนเปนราชการสำคัญอันพระยาวงษานุประพัทธได้ปฏิบัติมาแล้วโดยเรียบร้อยตลอด ครั้นต่อมาตั้งแต่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้เปนรองเสนาบดี แล้วเลื่อนขึ้นเปนเสนาบดีกระทรวงเกษตราธิการแล้ว ก็ได้ดำริห์จัดราชการแพนกนี้โดยความประสงค์มุ่งหมายจะบำรุงการทำนา อันเปนวิธีหาเลี้ยงชีพอย่างสำคัญของราษฎรไทย แลเข้าใจอยู่ดีว่าเข้าย่อมเปนสินค้าอันจะเปนกำลังแห่งบ้านเมืองยิ่งกว่าสิ่งอื่น เอาใจใส่เสาะแสวงหาวิธีอันดีที่สุดที่จะบำรุงกสิกรรมแลการเพาะปลูก กอปด้วยสติบัญญาสามารถมีความคิดอันสุขุม มีอัธยาไศรยสุจริตจงรักภักดี มีเมตตาอุสาหแลวิริยภาพประจำอยู่ในใจ นับว่าเปนผู้ที่สมควรจะได้เลื่อนบันดาศักดิขึ้นเปนเจ้าพระยาผู้หนึ่งได้

จึงมีพระบรมราชโองการดำรัสสั่งให้เลื่อนพระยาวงษานุประพัทธ วิบุลยปริวัตรเกษตราธิบดี ขึ้นเปนเจ้าพระยา มีสมญาจาฤกในสุพรรณบัตรว่า เจ้าพระยาวงษานุประพัทธ รัตนพลเทพ สรรพพลเสพเสนาบดี โรปนวิธีบำรุง ผดุงธัญพืชผลาหาร พาณิชการพัฒนกร สโมสรสักลยุทธศาสตร์ มหาอำมาตยศักดิอดุลย์ พิรุณเทพมุรธาธร สรรพกิจจานุสรสวัสดี วิบุลยปริวัตรเกษตราธิบดี สุรมนตรีพงษสนิท เมตจิตรขาชวาธยาไศรย รัตนไตรยสรณธาดา อภัยพิริยบรากรมพาหุ ตชนาม ให้ดำรงศักดินา ๑๐๐๐๐

จงเจริญทฤฆชนมายุพรรณศุขคิริสวัสดิพิพัฒมงคล ธนสารสมบัติ บริวาร สมบูรณทุกประการ เทอญ ฯะ

บุตรชายหญิงของท่านหลายคน คือ หม่อมหลวงจรูญ หม่อมหลวงจรัล ซึ่งเปนนักเรียน ๆ วิชาอินยิเนียอยู่ในประเทศอังกฤษ

เจ้าพระยาอภัยราชามหายุติธรรมธร (ม. ร. ว. ลบ)

เจ้าพระยาอภัยราชามหายุติธรรมธร นามเดิม หม่อมราชวงษ์ ลบ สุทัศน์ ณกรุงเทพ เปนบุตรหม่อมเจ้าจินดา ในพระเจ้าบรมวงษ์เธอชั้น ๑ กรมหมื่นไกรสรวิชิต ถวายตัวทำราชการในกรมมหาดเล็กในรัชกาลที่ ๕ ได้พระราชทานสัญญาบัตรเปนนายรองฉัน แล้วเลื่อนเปนนายขันหุ้มแพรมหาดเล็ก แล้วโปรดให้ไปรับราชการในกระทรวงนครบาล เปนที่พระประชากรกิจวิจารณ์ แล้วเลื่อนเปนพระยาอินทราธิบดีสีหราชรองเมือง ถึงรัชกาลปัจจุบันนี้ทรงพระกรุณาโปรดให้เปนเจ้าพระยา มีคำประกาศดังนี้:—

ศุภมัสดุ พระพุทธสาสนกาลเปนอดีตภาค ๒๔๕๕ พรรษา กาลปัตยุบันจันทรโคจร มุสิกสัมพัตสร กรรติกมาส สุกกปักษ์ ตติยดิถี สสิวาร สุริยคติกาล รัตนโกสินทรศก ๑๓๑ พฤศจิกายนมาส เอกาทสมสุรทิน โดยกาลนิยม

พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาวชิราวุธ ฯ พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริห์ว่า พระยาอินทราธิบดีสีหราชรองเมือง ได้เข้ารับ

ราชการเปนมหาดเล็กวิเศษในรัตนโกสินทรศก ๙๔ เมื่อรัตนโกสินทรศก ๙๖ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้เปนนายรองฉัน แลรัตนโกสินทรศก ๙๘ เปนนายขันหุ้มแพร ในรัตนโกสินทรศก ๑๐๕ โปรดเกล้า ฯ ให้ ไปรับราชการในกรมกองตระเวน แพนกการไต่สวนโทษหลวงในกระทรวงนครบาล ครั้นรัตนโกสินทรศก ๑๑๐ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้เปนพระประชากรกิจวิจารณ์ เจ้ากรมกองตระเวนฝ่ายกองไต่สวนโทษหลวง รัตนโกสินทรศก ๑๑๑ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้เปนพระยาอินทราธิบดีสีหราชรองเมือง เจ้ากรมกองตระเวนขวา คงบังคับกองไต่สวนโทษหลวงด้วย รัตนโกสินทรศก ๑๑๕ เลื่อนขึ้นเปนรองอธิบดีกรมกองตระเวน ร.ศ. ๑๑๙ เมื่อได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ กำหนดวันให้ใช้พระราชบัญญัติโรงรับจำนำแล้ว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้เปนเจ้าพนักงานออกใบอนุญาตแก่ผู้ที่ตั้งโรงรับจำนำในมณฑลกรุงเทพ ฯ แลรัตนโกสินทรศก ๑๒๑ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้เปนปลัดทูลฉลองกระทรวงนครบาล รับราชการในน่าที่นั้นตลอดมาจนรัตนโกสินทรศก ๑๓๑ นี้ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้เปนเสนาบดีกระทรวงยุติธรรม พระยาอินทราธิบดีสีหราช รองเมืองเปนผู้รอบรู้ราชการใน กระทรวงนครบาล ทั้งแพนกการปกครอง แลการปราบปรามโจรผู้ร้าย การพิจารณาคดี